

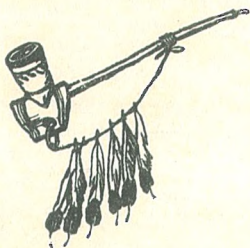
Генрі Лонгфелло

Тісна
про
Гайавату

Генрі Лонгфелло

ПІСНЯ
ПРО
ГАЙАВАТУ

Державне видавництво
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ - 1957

*Переклад з англійської
Костянтина Шмиговського*

*Твір перекладено за виданням:
«The Song of Hiawatha» by Henry Wadsworth
Longfellow. Houghton Mifflin company.*

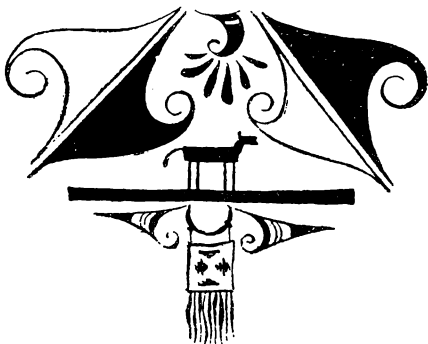
ВІД ВИДАВНИЦТВА

Серед значного поетичного доробку відомого амєриканського поета Генрі Уедзворта Лонгфелло (1807—1882) його «Пісня про Гайавату» (написана в 1855 р.) вважається найкращим твором.

Вивчивши фольклор індієських племен Північної Америки і обробивши його, Лонгфелло створив епічну поему про легендарні подвиги героя ірокезів Гайавату, що вступив у двобій з силами зла, з ворогами індієських племен і здобув перемогу.

Характеризуючи свою поему, Генрі Лонгфелло писав: «Пісня про Гайавату» — це, якщо її можна так назвати, індієська Едда. Я написав її на основі легенд, що розповсюджені серед північно-американських індієців. В них іде мова про людину дивного походження, яка була послана до них, щоб розчистити їх річки, ліси і риболовні місця і навчити народи займатись мирним ремеслом. В різних племен він був відомий під різними іменами: Michabou, Chiabo, Manabozo, Tarepaywagon і Hiawatha, що означає — пророк, учитель. В цей старий переказ я вплив і інші цікаві індієські легенди. Описувані події відбуваються в країні оджибеуїв, на південному березі Верхнього озера, між Мальовничими скелями і Великими пісками».

Незважаючи на довільну зміну фольклорних сюжетів, елементи християнсько-релігійних настроїв і спроби виправдати владу колонізаторів, «Пісня про Гайавату» зберігає дух народної поезії, прославляє працю і загалом пройнята гуманізмом. Вона принесла поетові світову славу.

П Р О Л О Г

Я

к питаєте ви, звідки
Ці казки, оці легенди
З духом-пахощами лісу,
Із росою луговою,
З голубим димком вігвамів,
З грізним шумом рік могутніх,
З стоголосою луною,
З диким гуркотом та громом,
Що рокоче між горами,—
Відповім я вам, скажу вам:
«Із густих лісів, із прерій,
Від озер в Північному краю,
Із землі Оджибуеїв,
Із землі Дакотів диких,
З гір, із тундри, із болота,

З очеретів, де Шухшухга,
Чапля сизая, гуляє.
Я повторюю, як чув їх
З вуст самого Навадаги,
Славнозвісного музики».

Як питаєте, де взяв їх
Навадага, такі дикі
І перекази, й легенди,—
Відповім я вам, скажу вам:

«В гніздах птаха лісового,
У норі бобра підводній,
У слідах від ніг бізона,
У гнізді орла гірського;
Їх пташки завжди співали
Серед топкого болота,
В оповітій сумом тундрі:
Четовейк співав, пісочник,
Манг, гагара, й гуска Вава,
Чапля сизая Шухшухга
Та куріпка Машкодаза».

Як питаєте ви далі:
«Хто такий був Навадага?
Розкажи про Навадагу!» —
На всі ваші запитання
Дам я відповідь такую:

«У долині Тавазента,
Серед тихих лук зелених,
Поблизу струмків бренливих
Жив співець той Навадага.

Навкруг селища індійців
Розляглись поля і луки,
А позаду бір сосновий
Там стояв — зелений влітку,
А узимку вкритий снігом,
Повен співу і зітхання.

Ті грайливі струмочки
Видно здалеку в долині:
Навесні — по очеретах,
По кущах вільхи — улітку,
По туманах — в день осінній,
По доріжці темній — взимку.
Біля них жив Навадага
У долині Тавазента,
У зеленій і затишній.

Там співав про Гайавату,
В пісні славив Гайавату
І народження чудесне,
Як молився той і постив,
Як страждав і як трудився,
Щоб міцніло його плем'я,
Щоб ішло вперед все далі!»

Ви, хто любить все в природі,—
Сяйво сонця у долині,
Тіні в лісі віковому,
Вітру шум у верховіттях,
Буйні зливи, завірюхи,
Любить хвилі рік могутніх,
Що проносяться у хащах,
Гуркіт грому над горами,
З стоголосою луною.

Мов удари крил орлиних,—
Вам присвячую легенду,
Пісню цю про Гайавату!

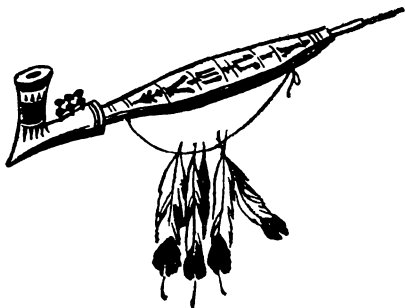
Ви, кому до серця будуть
Стародавнії балади,
Наче голос іздалека,
Що послухать закликає,
Як дитя мале, говорить
Тихо-тихо, що не знаєш,
Чи сказав хто, чи вдалося,—
Вам казки оці індійські,
Пісня ця про Гайавату!

Ви, хто в простім, чистім серці
Зберігає в бога віру,
Вірить в те, що у людини
Мусить людяне бути серце
І що в лоні людським мусять
Бути світлії бажання
І порив до правди щирій;
Що в життя пільмі похмурій
Всіх підтримує й зміцняє
І веде нас по дорозі
Вічний праведний дух божий,—
Ви послухайте цю повість,
Пісню цю про Гайавату!

Ви, хто любить скрізь блукати
По вузьких лісних доріжках,
Де малиновії грона
Барбарису, посплітавшись,
Нависають над стіною,
Що зеленим вкрилась мохом,—

Хто, спинившись при могилі
З давнім написом забудим,
Палко прагне розгадати
Зміст письмен тих намогильних,
Простих слів тих, слів нехитрих
Про Минуле і Прийдешнє,
Повних пафосу і смутку,—
Прочитайте ціі руна,
Пісню цю про Гайавату!

I

ЛЮЛЬКА МИРУ

Н

а вершину Гір Скелястих,
Що стримлять посеред прерій,
Гітчі-Маніту могутній,
Володар життя, спустився.
І з червоної він скелі
Став до себе люд скликати,
Племена всі на нараду.

Від слідів його побігли
Ріки в яснім сяйві ранку
Вниз, через провалля, ніби
Іскри Ішкуда-комети.
Йї Дух, нагнувшись над землею,
Пальцем путь струмкам накреслив

По долині й так сказав їм:
«Це — ваш шлях віднині буде!»

Взявши глини на прискалку,
Він умілими руками
Виліпив голівку люльки,
Ще й фігурами прикрасив!

Очеретяне в долині
На чубук стебло він зрізав
Із зеленим довгим листям,
Люльку ту набив корою
Із червоної рокити
Та й дмухнув на ліс сусідній:
Лісове гілля гойднулось,
Закуріло, зайнялося...
Твердо ставши на вершині,
Гітчі-Маніту могутній
Запалив там Люльку Миру,
Даючи народам гасло.

Дим здійнявся тихо-тихо
У спокійнім сяйві ранку —
Спершу струменем тоненьким,
Далі — парою густою;
Пара в хмару розрослася,
Ніби ліс підвівсь до неба,
Все угору підіймалась,
Доки неба не черкнула,—
Та й розбилася об небо,
Стала падати додолу.

Із долини Тавазента,
Із долини Вайомінгу,
Із-за гаю Тоскалузи,

З-за далеких Гір Скелястих,
Від озер та рік північних
Всі побачили те гасло,
Той димок, що підіймався
Від Пуквони — Люльки Миру.

І пророки всіх народів
Говорили: «То — Пуквона!
Цим ось гаслом іздалека,
Що хитається від вітру,
Як рука, що вабить-манить,
Гітчі-Маніту могутній
Племена до себе кличе,
Всі народи на нараду!»

По річках і по рівнинах
Всі збиралися народи:
Делавери і Магоки,
І Чоктоси, і Команчі,
Йшли Шошони й Чорноногі,
Йшли і Поні, і Омеги,
Йшли Мендени та Дакоти,
І Гарони, й Оджібвеї,—
Всі збиралися народи
На те гасло Люльки Миру,
До тих гір, що серед прерій,
До Червоних Гір Скелястих.

Зупинилися при лузі
Вої з зброєю своєю,
Всі у фарбах — наче листя,
І, мов небо раннім ранком,
Дико дивляться довкола;
В їх очах смертельний виклик,

У серцях — кривава нерість,
Ворожнеча з батька-діда,
Стародавня спрага помсти.

Гітчі-Маніту могутній,
Що створив усі народи,
Глянув з ласкою довкола,
Ніби батько милосердний,—
Глянув на сутички гнівні,
Як на забавки дитячі,
Як на ігри нерозважні.

Він простяг над ними руку,
Щоб ті сварки припинити,
Щоб прогнати спрагу помсти
Тінню від руки своєї,
І слова його величні
Так лунали, як лунає
Грім далеких водоспадів.
В тих словах — пересторога:

«Дітки рідні! Бідні діти!
Слів послухайте ви мудрих,
Слушних слів перестороги
З вуст Великого Владики,
Що створив усі народи!

Я вам дав ліси і звіра,
Я вам дав річки і рибу,
Дав ведмедя та бізона,
Дав оленя та косулю;
Я вам дав бобра й казарку,
Болота наповнив птаством,
Ріки — рибою смачною;

Так чого ж вам, діти, треба?
Нащо сваритесь та б'єтесь?

Я стомивсь від ваших сварок,
Ваших війн кровопролитних,
Від молитв людських про помсту,
Від незгод, сутичок ваших;
Ваша сила — у єднанні,
А незгода — ваше лихо;
Хай же буде мир між вами,
Як між рідними братами!

Я пошлю до вас пророка,
Що звільнить усі народи,
Поведе вас, буде вчити,
В праці й горі буде з вами.
Як підете за пророком,
Жити будете в достатку;
Коли ж будете свавільні,
Всі загинете без сліду!

Ви скупайтеся в цій річці,
Змийте фарби бойовії,
Змийте кров із ваших пальців,
Позакопуйте всю зброю,
Наберіть з прискалку глини,
Поліпіть із глини люльки,
Наламайте з очерету
Чубуків, оздобте пир'ям,
Запаліте Люльки Миру
І живіть собі братами!»

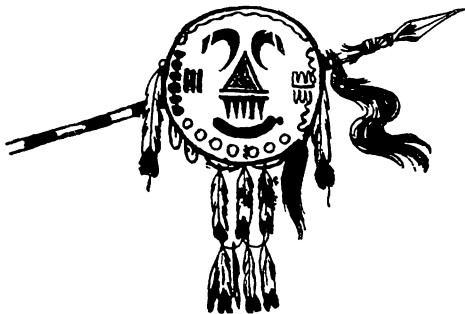
Разом воїни додолу
Поскидали всю одержу,
Поскидали обладунки,

Всі ввійшли в холодну воду,
Змили фарби бойовії.
Від слідів Владика Світу
Аж до них водиця чиста
Вниз струмочками збігала,—
Нижче ж линули змутнілі
Хвилі з смугами рудими,
Ніби кров була пролита.

Потім воїни на берег
Повиходили, обмившись,
Зброю в землю закопали —
Свою зброю бойовую.
Гітчі-Маніту могутній,
Дух великий і владика,
До своїх всміхався діток.

Мовчки воїни набрали
В руки глини на прискалку,
Поліпили Люльки Миру,
Наламали очерету,
Чубуки убрали пір'ям
Та й пішли собі додому.
А Владика Світу, знявшись
З гір на хмарці білосніжній,
В голубих просторах неба
Зник з очей усіх народів,—
Тільки дим кругом послався
Від Пуквони — Люльки Миру.

II

ЧОТИРИ ВІТРИ

М

аджеківісові — слава!»
Так старі й малі гукали,
Як вертався він додому.
Ніс священний пояс Вампум,
Як вертався він з країни
Вітру Півночі, з Вобассо,
З царства Білого Кроляти.

Він украв той пояс Вампум,
Знявши з шиї Міші-Мокви,
Величезного ведмедя,
Що наводив жах на людство:
Той лежав вві сні глибокім
На вершечку гір високих,

Ніби скеля, вкрита мохом,
То в рудих, то в сірих плямах.

Він підкравсь до нього тихо,
Поки пазурів червоних
Не торкнувся, поки тепле
Звіра сірого дихання
Пальців мужа не зігріло,—
Як здіймав він пояс Вампум
Через вуха, що не чули,
І заплющені очі,
Через ніс та ніздрі звіра,
Чорний ніс, що своїм духом
Зігрівав мисливцю руки,
Маджеківісові пальці.

Потім він підняв дубинку,
Кликнув клич свій войовничий
Та й ударив Міші-Мокву,
Прямо в голову ударив,
В лоб, межи очі поцілив.

Оглушив він тяжко звіра;
Встав Ведмідь, гірський володар,
Та коліна затремтіли,
Й він зарюмсав, наче баба,
Як вперед ступив несміло
І як сів на задні лапи,—
А могутній Маджеківіс,
Стоячи безстрашно поряд,
Став знущатися із нього,
Виявляти став зневагу:

«Не Ведмідь — страхополох ти,
Хоч і кажеш, що хоробрий,

Бо інакше ти б не рюмсав,
Наче баба та нікчемна.
Слухай, звіре: вороги ми,
Ворогуємо вже здавна,
Та снаги у мене більше,—
Ти ж ховаєшся у лісі,
Крадькома блукаєш в горах.
Коли б я звалився у битві
Із тобою, я б не ойкнув,
Ти ж, Ведмедю, скиглиш, стогнеш
І своє ганьбиш все плем'я,
Як нещасний Шогодайя,
Як та баба полохлива!»

Знову він підняв дубинку,
Знову вдарив Міші-Мокву —
Прямо в голову ударив.
Череп тріснув, ніби крига,
Що рибалка взимку коле.
Так загинув Міші-Моква,
Той гірський Ведмідь Великий.
Що жахав усі народи.

«Слава, слава, Маджеківіс!
Вітром Заходу ти будеш
Відтепера і назавжди
І триматимеш найвищу
Над всіма вітрами владу.
Нині ти не Маджеківіс,—
Вітер Заходу ти, Кабейн!»

Так зробився Маджеківіс
Батьком всіх вітрів небесних!
Вітер Західний для себе
Залишив він, решту дітям

Він віддав: Вабуну — Східний,
А Південний — Шавондазі;
Вітер Півночі жорстокий
Злому дав Кабібонокка.

Молодий прекрасний Вабун
Ранок сонячний приносив,
Срібні стріли його гнали
Морок з гір і із долини;
Його щоки пломеніли
Золотим, рожевим сяйвом.
Його голос кликав встати
І оленя, і мисливця.

Був самотний в небі Вабун;
І хоча стрічали співом
Його птахи, а всі квіти
В лузі — пахощами й медом,
А ліси й річки стрічали
Його гомоном веселим,—
Серце сповнювалось смутком,
Бо самотний був він в небі.

Якось вранці глянув вниз він —
Там село лежало сонне
І туман білів в долині,
Ніби привид, що блукає.
Там він дівчину побачив,
Що йшла берегом самотна,
Очерет вона збирала
У долині над рікою.

І щоранку після того,
Як дивився він на землю,

Бачив там він сині очі,
Мов озерця світловоді.
Полюбив він цю дівчину,
Що на нього там чекала,
Бо й вона і він — самітні:
Він — у небі, вона — в лузі.

Він припав їй тим до серця,
Що ласкавий був до неї,
Грив і посмішкою, й словом,
Співом ніжним та зітханням,
Що були для дівчиноньки
Мов ті пахощі солодкі;
Тож до серця пригорнувши
Та закутавши у хмарку,
Обернув її на зірку,
Що іскрилась біля нього.
І тепер вони вже завжди
В небі поряд пропливали:
Вабун і з ним Вабун-Анунг,—
Вітер Сходу й Зоря Ранку.

А лихий Кабібонокка
Жив в пустелі, снігом вкритій,
У заметах безконечних,
Жив серед пустель Вобассо,
В царстві Білого Кроляти.
Це його рука дерева
Восени вбирала в пурпур,
В золотистожовті шати.
Це його рука лихая
Випускала сніг лапатий,
Заморожувала ріки;
Гнав на Південь він гагару,

Гнав баклана й чайку сіру
З осоки мостити гнізда
В теплім царстві Шавондазі.

Якось злий Кабібонокка
Із свого замету вийшов,
Вийшов з замку крижаного,
А чуприна його, снігом
Припорошена, тяглася
Вслід за ним, неначе річка.
Скиглячи, подавсь на південь
По болотах та озерах.

Там знайшов він в очеретах
Тільки селезня Шінгебіс,—
Зграйка риб за ним тяглася.
Він у тундрі болотистій
Залишився зимувати,—
Решта ж птаства подалася
Аж до царства Шавондазі.

Крикнув злий Кабібонокка:
«Дратувать мене хто сміє?
Хто лишивсь в моєму царстві?
Адже Вава, гуска, зникла,
Подалася ген на південь,
Чапля ж сизая Шухшухга
Там давно її чекає!
Я в вігвам ввірвусь і звідти
Весь вогонь повикидаю!»

І вночі Кабібонокка,
Скиглячи, примчав до хижки,
Нагорнув кругом заметів

Та й давай кричати в вивід,
Хилитать знадвору хижку,
Шарпати завісу в дверях.
Не злякався Дух Озерний,
Не лякливий був Шінгебіс.
Мав він палива чимало:
То були колоди довгі;
Саме їв він свіжу рибу,
Примостившись біля грубки;
Життерадісний, веселий,
Він співав: «Ти — також смертний,
Як і я, Кабібонокко!»

Як ввійшов Кабібонокка,—
Дикий селезень Шінгебіс,
Холод з вуст його відчувши,
Холод криги з вуст відчувши,
Став на весь співати голос;
Він співав безперестанку,
Повертаючи колоду,
Щоб вогонь, був трохи більший,—
Щоб снопом летіли іскри.

Від чола Кабібонокка,
Від укритих снігом пасем
Піт котився на долівку;
Попіл рясно вкрили плями
Від тих крапель безперервних,
Що спадали, ніби з стелі,—
Ніби краплі весняні,
Що спадають на замети.

Не стерпів наруги вітер,
Не стерпів того знущання,

Співу й сміху над собою,—
Стрімголов надвір подався,
Заходився по наметах,
По озерах танцювати;
Сніг ставав усе твердіший,
Крига в річці — грубша й товща;
І Шінгебіс, Духу Річки,
Виклик він послав до бою,—
Та не в хижці, а надворі,
У закутій в кригу тундрі.

Качур сміливий Шінгебіс
Вийшов з хижки на болото,
Щоб змагатися з злим вітром.
Він з ним бився аж до ранку,
Доки тільки міг той дихать,
Доки хватка не ослабла
Й не почав той відступати.
Відступив він, вщент розбитий,
До пустельного Вобассо,
В царство Білого Кроляти.
І звучав услід за вітром
Сміх Шінгебіс, Духа Річки,
Що співав: «Ти — також смертний,
Як і я, Кабібонокко!»

Шавондазі, ситий ледар,
Жив в краях далеких Півдня,
В соннім царстві сяйва сонця,—
Там, де літо нескінченне.
Це був той, хто слав на північ
І Опічі-коноплянку,
І дрозда слав, Овеісу,
Ластівку на ймення Шовшов,

Гуску Ваву. І летіли
Всі на північ, куди слав він
Виноград, тютюн та дині.

Дим від люльки підіймався
До небес, неначе пара.
Вітер, сповнений дрімоти,
Блискав іскрами по річці.
Він рівняв горби високі
Й літо бабине заносив
На повиту сумом північ.
У похмурім листопаді.

Був безпечний Шавондазі!
У житті його — ні тіні,
В серці не було турботи.
Якось, дивлячись на північ,
Десь далеко серед прерій
Він угледів дівчиноньку
І високу, і стрункую,
Одиноку серед прерій,
У рясній зеленій сукні
Та з косою золотою.

День у день він все дивився,
День у день про неї мріяв,
День у день усе палкіше
Він закохувавсь в дівчину
З золотистою косою;
Та він надто був ледачий,
Щоб себе розворушити,
Надто млявий та ледачий,
Щоб співати про кохання,—
Лиш дивився він на неї

І зітхав, коли дивився
На дівчиноньку із прерій.

Якось, глянувши на північ,
Вгледів він злотаві пасма,—
Тільки пасма ті змінились:
Побіліли, снігом вкрились.
«Гей, мій братіку північний,
З снігових пустель Вобассо,
З царства Білого Кроляти!
Ти украв дівчину в мене,
Ти наклав на неї руку,
Ти скорив її казками
Про укриту снігом Північ!»

Тут нещасний Шавондазі
Став зітхати з горя, з туги;
Через прерії Південний
Вітер ніс тяжкі зітхання —
Ніс зітхання Шавондазі,
Доки прерії не сповнив
Будяка сріблястим пухом.
А дівча з злотавим сяйвом
Назавжди для нього зникло.
Більш ніколи Шавондазі
Не побачить світлих пасмів!

Бідний, бідний Шавондазі!
То не жінку споглядав ти,
Ти зітхав не по дівчині:
Сонним літом ти дивився
На кульбабу диких прерій;
Ти плекав на серці пристрасть
До кульбаби лугової,

А дмухнувши, разом втратив
Те, за чим зітхав, назавжди,—
Бідолашний Шавондазі!

Так чотири вітри неба —
Маджеківіс із синами —
Відокремились назавжди,
Взявши постаті на небі...
Вітром Заходу назавжди
Став могутній Маджеківіс.

III

ДИТИНСТВО ГАЙВАТИ

дні, давним-давно забуті,
В незапам'ятні століття,
В надвечірнюю годину
Впала з Місяця Нокоміс —
Юна вірняя дружина,
Незабаром — ніжна мати.

Із подружками своїми
Бавилась вона в садочку;
Зла суперниця ревнива
Підсікла гілля таємно,
Виноградную лозину,
Й перелякана Нокоміс
Враз в п'їтьму униз шугнула

На Маскедей — луг зелений,
Вкритий квітами рясними.
«Он! — сказали люди,— зірка
Впала з неба у долину!»

Серед папороття й моху,
Між лілей прекрасних в лузі,
На галявинці зеленій
В сяйві місяця і зірок
Породила вона доньку
І Веною назвала,
Бо була то перша донька.
Виростала тая донька,
Мов лілея луговая,—
І струнка була, й висока,
І прекрасна, наче сяйво
Зірок, місяця блідого.

І Нокоміс-мати часто
Донечку застерігала:
«Бережися! — Маджеківіс,
Вітер Заходу, підступний,
Наговорить тобі всього!
Не лягай на травку в лузі,
Не вклоняйся до лілеї,
Щоб той вітер не глумився!»

Та не слухала Венона
Мудрих слів перестороги,
Й вітер Заходу, в сутінках
Пролітаючи над лугом
Та схиляючись до квітів,
Ім шепочучи щось нишком,
Взрів прекрасну Венону,

Що серед лілей лежала,
Став до неї залицятись,
Її пестити словами,
Доки сина породила,
Сина смутку і любові.

Так родився Гайавата,
Дивовижная дитина;
Донька ж мудрої Нокоміс,
Гайавати ніжна ненька,
Від журби тихенько згасла,
Вітром Заходу забута...
Безсердечний Маджеківіс!

І, пригадуючи сльози
Доньки, мудрая Нокоміс
Бурмотіла: «Чом не вмерла
Замість неї я, нещасна?
Задля кого працювати,
Сльози лити? Горе, горе!..»

Там, де берег Гітчі-Гумі,
Береги Озер Великих,—
Там стояв вігвам Нокоміс.
А позаду ліс похмурий
Там шумів — зелені сосни,
Вкриті шишками рясними.
Попереду хлюпотіли
Хвилі озера іскристі.

Там старенькая Нокоміс
Годувала Гайавату,
Колисала люльку з липи,
Мохом встелену та листям,

Міцно жилами повиту,
Заспокоювала сльози:
«Тихо, бо ведмідь вкраде ще! —
З співом внука колисала.—
Баю-бай! О, совенятко,
Хто освітлює вігвам наш
Оченятами своїми?
Баю-бай! Спи, совенятко!»

І, співаючи, Нокоміс
Внука вчила пізнавати
Зірок сяйво та вогнисті
Пасма Ішкуди-комети,
Танки духів смерті, лави
Бойові усіх народів,
Що блищать у ніч морозну,
Що в похід ідуть на Північ.
І показувала стежку,
Що по небу простяглася,
Світлу стежку в темнім небі,
Повнім привидів і тіней.

На порозі в літній вечір
Хлопченятко Гайавата
Слухало шептання лісу,
Плюскіт вод у час прибою.
Дивні звуки було чути:
Шерех сосен — «Мінівава»,
Плюскіт хвилі — «Мадвейошка».

Світлячкові Ваватейзі,
Що в пільмі літав вечірній,
Блимав свічкою по хащі
Із примхливим мерехтінням,

Він співав дитячу пісню,
Ту, що вивчив від Нокоміс:
«Ваватейзі, світла цятко,
Ти, комашко з світлим блиском,
Ти, маленька танцюристка,
Не гаси ж бо свій ліхтарик,
Доки я в постіль не ляжу,
Не заплющу я очиці!»

І як місяць в час вечірній
Виринав з води хиткої,
Хлопчик взрів на ньому плями
Й прошептав: «Нокоміс, що то?»
І Нокоміс відказала:
«Був давно колись сердитий
Воїн,— він схопив бабусю
Та й вночі жбурнув на небо,—
Вцілив прямо він у місяць:
Тож її тепер ти бачиш».

Якось в небі раз угледів
Він веселочку барвисту
Й запитав: «Нокоміс, що то?»
І Нокоміс відказала:
«Це ти бачиш в небі квіти;
Як квітки в лісах зелених
І у преріях широких
Геть засохнуть і загинуть,—
Знову всі там розцвітають».

Як сову чув опівночі,
Що у лісі захлиналась,
Перелякано питався:
«Що це там таке, Нокоміс?»

І стара відповідала:
«Та нічого, то з совою
Совеня там розмовляє,
По-совиному говорить».

Далі хлопчик Гайавата
Вивчив мову різних птахів,
Назви їх і таємниці;
Взнав, як гнізда всі будують,
Де ховаються узимку,
А зустрівши, називав їх
«Гайаватині курчата».

Всіх звірів він мову вивчив,
Назви їх і таємниці;
Як бобер будує хижку,
Де хова горіхи білка,
Чом олень так мчиться хутко
Й кроленя всього боїться,
А зустрівши, називав їх
«Гайаватині звірята».

Іагу, хвалько великий,
Той чудесний оповідач
І байкар та ще й мандрівник,
Той великий друг Нокоміс,—
Лук зробив для Гайавати
З ясенової гілляки,
Стріли — з дуба, з кам'яними
Наконечниками, з пір'ям,
Тятиву — із жил оленя.

Та й сказав до Гайавати:
«В ліс піди, коханий синку,

Де оленів гурт блукає,
Вбий для нас струнку косулю,
Вбий рогатого оленя!»

В глиб густої хащі лісу
Сам подався Гайавата,
Взявши лука, взявши стріли.
Навкруги пташки співають:
«Не вбивай нас, Гайавато!»
Опічі кричить, вільшанка,
Й синя пташка Овеїсса:
«Не вбивай нас, Гайавато!»

На вершечку дуба білка
Аджідомо все стрибала,
Кашляла і щebetала,
І сміялась, і співала:
«Не вбивай нас, Гайавато!»

Кроленя з своєї стежки
В хащу лісу дременуло,
Сіло враз на задні лапки
І — чи з страху, чи з лукавства —
До мисливця говорило:
«Не вбивай нас, Гайавато!»

Не ховався він, не вслухався,
Бо все думав про оленя,
Не спускав очей зі сліду.
Слід той вів все далі й далі —
Аж до броду через річку.
Як вві сні був Гайавата.

Заховавшись у вільшині,
Дожидався оленя й раптом

Він угледів його роги,
Стрів його спокійний погляд,
Взрів рухливі його ніздрі.
Ось олень уже на стежці,
Спина — в плямах світла й тіней;
І забилося в хлопця серце,
Наче листя, затремтіло,
Як олень на стежку вийшов.

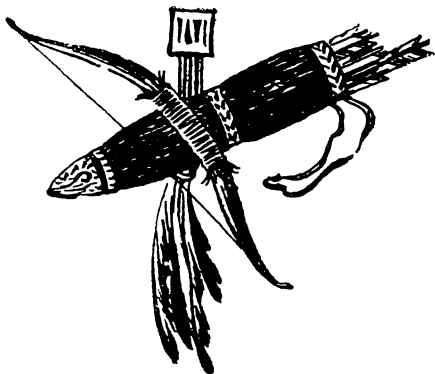
Далі, ставши на коліно,
Тятиву натяг мисливець;
Під ногою сук не хруснув,
Листя не зашаруділо,—
Лиш косуля стрепенулась,
Нашорошилась косуля,
Підняла передню ногу,
Мов навстріч стрілі смертельній.
Та — гай-гай! — стріла зірвалась,
Задзижчала,— укусила!..

Так косуля впала мертва
Біля броду через річку:
Перестало битись серце,—
Зате серце Гайавати
Стукотіло, тріпотіло,
Як додому ніс він здобич.
Іагу й стара Нокоміс
Хлопця радісно вітали.

Із оленячого хутра
Внукові стара Нокоміс
Плащ пошила, а із м'яса
Страв для учти наварила

В честь мисливця молодого.
Все село його вітало,
Називало його мужнім
І відважним Манготезі.

IV

ГАЙАВАТА И МАДЖЕКІВІС

минуло вже дитинство,
І вже виріс Гайавата,—
Взнав мисливські всі закони,
Охопив старечу мудрість,
Добре тямив у розвагах,
В полюванні і в роботі.

Бистроногий Гайавата
Міг пустить стрілу із лука
І побігти вслід так прудко,
Що її випереджав він.
Кріпкорукий Гайавата
Десять стріл пускав угору,
І було в нім стільки сили.

Що остання вилітала
Перш, ніж падала найперша.

Чарівні мав рукавиці
Із оленього хутра:
Як надіне Мінджікаун —
Може скелі розвертати,
Їх стирати геть на порох.
А як взує мокасини
Заворожені, з оленя,
Щільно їх до ніг прив'яже,—
То, ступаючи, по милі
З кожним кроком відміряє.

Часто він питав Нокоміс,
Хто такий той Маджеківіс;
Взнав фатальну таємницю
Про свою прекрасну неньку
І безчесний батьків вчинок.
Серце в нього, мов жарина,
Пломеніло і яріло.

Раз сказав старій Нокоміс:
«Хочу я піти до батька,
Подивитися на нього.
В ті чертоги, де панує
Вітер Заходу, загляну!»

Вийшов з дому Гайавата
В тілогрійці теплій, в крагах,
Приоздоблених, мов в свято;
У руках — мисливська зброя,
Голова — в орлиних перах,
Пояс Вампум — навкруг стану,

З ним і лук той ясеновий
З тятивою з жил оленя,
І колчан для стріл дубових
З наконечниками, з пір'ям,
Рукавиці Мінджікаун,
Мокасини чарівнії.

А Нокоміс говорила:
«Не ходи, мій Гайавато,
В царство Західного Вітру,
В Маджеківісове царство,
Щоб він часом не нашкодив,
Не убив тебе,— чаклун той!»

Та безстрашний Гайавата
Не звернув на те уваги.
Далі й далі в ліс,— по милі
З кожним кроком відміряє.
Сине небо, довга стежка —
Все здавалося зловісним.
Почував, що стало душно,
Що круг нього — дим та пара,
Ніби ліс горить зелений.
Серце в нього, мов жарина,
Пломеніло і яріло.

Так він мчав усе на захід,
Обганяв прудких оленів,
Антилопу та бізона,
Перестрибував всі ріки,
Перестрибнув Міссісіпі,
Перестрибнув Гори Прерій,
Бачив край Ворон та Лисів,
Бачив житла Чорноногих

І дійшов до Гір Скелястих —
Царства Західного Вітру,
Де на скелях височезних
Жив-був древній Маджеківіс,
Володар вітрів небесних.

Повний подиву й пошани,
Гайавата втрів там батька,
Що його волосся буйне
Розвівалося шалено
І яріло, і іскрилось,
Ніби Ішкуда-комета,
Ніби зірка іскрометна.

Повний радощів за сина
Маджеківісів був погляд:
Він згадав літа юнацькі,
Вздівши риси Гайавати,—
Перед ним немов Венона.
Встала пишная з могили.

«Будь ти гостем, Гайавато,
В царстві Західного Вітру!
Ледве я тебе діждався!
Юність — мила і прекрасна,
Старість же — тяжка й гнітюча;
Ти вертаєш дні минулі,
Ти мені приносиш згадку
Про прекрасную Венону».

І багато днів в розмові
Провели так батько з сином,
І частенько Маджеківіс
Споминав колишню доблесть,

Небезпечні всі пригоди,
Непохитну свою мужність,
Невразливе юне тіло.

Терпеливо Гайавата
Слухав батька вихваляння,
Лиш потрошку посміхався;
Та не виявив ні разу
Ні невіри, ні погрози,—
Тільки серце, мов жарина,
Пломеніло і яріло.

Далі встав: «О, Маджеківіс!
Чи немає тут такого,
Що могло б тобі зашкодить?»
І могутній Маджеківіс,
Що хвалився так величаво,
Відповів: «Нема нічого,—
Окрім скелі он тієї,
Окрім Вобіка лихого!»

Погляд милостивий, мудрий
Кинув він на Гайавату;
В тому погляді у батька
Були гордощі за сина,
За його ставную постать;
Він сказав: «О, Гайавато!
Чи немає тут такого,
Що тобі могло б зашкодить?»

Обережний Гайавата
Помовчав хвилинку, ніби
Був непевен в своїй мові,
Йї відповів: «Нема нічого,

Тільки, може, очерет той,
Очерет отой, Апуква».

І як тільки Маджеківіс
Встав, простяг до очерету
Руку,— скрикнув Гайавата,
Ніби з жаху нелюдського:
«Каго! Каго! Не торкайся!» —
«Та не бійся,— Маджеківіс
Відказав.— Я не торкаюсь!»
Потім знов розговорились
Про братів тих Гайавати —
І про Вебуна, що правив
Усіма вітрами Сходу,
Вітер Півдня, Шавондазі,
Про братка Кабібонокку.
Далі матір пригадали,
Ту прекрасную Венону,
Що синочка породила
Та й померла, як Нокоміс
Про Венону повідала.

Потім син сказав до батька:
«Маджеківісе, признайся:
Адже ти убив Венону,
Взяв її прекрасну юність,
Розтоптав лілею прерій,
Розтоптав її ногою?»
І могутній Маджеківіс
Похитав тут головою,
З болем визнав він провину.

І тепер от Гайавата
Встав і руку в рукавиці,

У чарівній Мінджікаун,
З диким виразом загрози
Він поклав на скелю Вобік,
Відламав верхівку скелі
Й розтрощив її у друзки
Та й жбурнув, мов божевільний,
В свого батька, чиє серце
Було сповнене гризоти.
Його ж серце, мов жарина,
Пломеніло і яріло.

Маджеківіс вітром дужим
Віддував назад все груддя,
Чмихав ніздрями щосили,
Сам шалено розлютившись,
Супротивникові в очі;
Взявши в жменю очерету,
Що зростав в заплаві річки,
Вирвав разом із корінням,
Разом з намулом і тванню,—
Гайавата лиш сміявся.

Так почався бій смертельний
Між скелястими горами;
Знявсь орел з гнізда гірського,
Бог війни, Кеню могутній.
Покружляв він понад ними
Й на прискалок сів спочити;
Очерет, мов чагарник той,
Зашумів в поривах бурі;
На великі, грубі брили
Геть розтрощений був Вобік;
Землетрус змішався з шумом
Велетенського двобою,

І в повітрі було чути
Лиш страшні удари грому,
Що лунали — «Байем-вава!»

І не встояв Маджеківіс.
Вмить подався він на захід,
Полетів понад горами;
Три доби летів він з боем,
Переслідуваний сином,
Доки, врешті, опинився
У своїх чертогах вічних,
На краю землі, де сонце
Опускається надвечір,
Мов фламінго, що сідає
У болоті, оповитім
Сумом, у своє гніздечко.

«Стій! — гукнув тут Маджеківіс,—
Стій, мій синку Гайавато!
Мене вбити ти не зможеш,
Бо я завжди був безсмертний.
Я хотів лише узнати
Твою мужність, твоє серце,—
Знаю вже тепер, юначе!

Ти вертайсь тепер додому,
Ти живи серед народу,
Ти борись зо всяким лихом,
Очищай водойми, ріки,
Убивай потвор шкідливих
Тих от велетнів Вендіго,
Тих отруйних змій, Кенебік,—
Як убив я Міші-Мокву,
Велетенського Ведмедя!

А як буде вже до тебе
Підкрадатись злая Погак¹,
Що в пітьмі очима світить,—
Ти приходи до мене знову,
Поділю своє я царство,
Будеш вітром Ківейдіном,
Що на схід південний віє».

Отаке-то відбувалось
В стародавню пору, Шаша,
У ті дні давно минулі
В царстві Західного Вітру.
І мисливець бачить досі
Знаки битви у долинах,
Височезні очерети
По річках та по озерах,
Бачить брили скелі Вобік,
Що лежать скрізь по долинах.

Йшов додому Гайавата,
І місцевість та й дорога
Веселили його душу,
Бо гіркота гніву зникла,—
Геть розвіялись і зникли
З голови думки про помсту,
З серця злая лихоманка.

Тільки раз юнак затримавсь,
Тільки раз він зупинився
Наконечників купити
У відомого всім майстра.
То було в краю Дакотів,—

¹ Смерть (інд.).

Водоспади Міннегага
Там іскряться серед лісу,
З сміхом линуть по долині.

Там усім відомий майстер
Наконечники із кремню,
З халцедону, а то й з яшми
Виробляв,— були гладенькі
Наконечники ті й гострі,
І блискучі, і коштовні.

З ним жила чорнява донька
Вередлива і примхлива;
В настрої — і світло, й тіні;
Ув очах — і сміх, і хмарки;
Бистроногая, як річка;
Коси хвилями спадають,
Сміх — мов музика весела.
І Грайливою Водою
Він назвав кохану доньку,
Дав ім'я їй — Міннегага.

Так невже ж заради стріл тих,
Наконечників із кремню,
З халцедону та із яшми
Зупинився Гайавата
У краю дакотів диких?

Чи не дівчина то часом
На ім'я Вода Грайлива
Виглядає з-за завіси,
З-за хвилястої завіси,
Що шурхоче й виграває,
Ніби річка Міннегага,

Виграває ще й іскриться,
Наче та Вода Грайлива,
З-за зеленої завіси?

Хто вгадає, які гадки
В голові його роїлись?
Хто вгадає сни чарівні,
Що з'являлись Гайаваті?
Все сказав старій Нокоміс,
Як вернувсь вночі додому:
І про зустріч свою з батьком,
І як бився Маджеківіс;
Лиш ні словом не згадав він
Про дівчину Міннегагу.

v

ПІСТ ГАЙАВАТИ

и почуєте, як в лісі
І постився Гайавата,
І молився — не для того,
Щоб здобуть на полюванні
Щастя й успіхи мисливські
Чи зажити собі слави,—
А для того, щоб народам
Забезпечити добробут.

Збудував собі оселю —
Він вігвам поставив в лісі
Поблизу Озер Великих.
У весняну теплу пору,
Як настав вже Місяць Листя,

Там, у снах, видіннях дивних
Сім ночей, сім днів постився.

Перший день блукав по лісі:
Бачив дужого оленя,
Що виходив з чагарища,
Бачив кролика у нірці,
Чув фазана голос, Біни,
Голос білки Аджідомо,
Що в дуплі десь торохтіла,
Бачив голуба Омімі,
Що мостив гніздо на сосні,
Табуни гусей тих бачив,
Що на північ полетіли
І курликали у небі.
«Гітчі-Маніту! — гукнув він.—
Так невже ж життя все наше
Від оцих дрібниць залежить?»

Другий день свого посту
По стрімких блукав він кручах,
По Маскодей — пишних луках,—
Придивлявся, як зростає
Рис там дикий, Меномоні,
І Мінага, голубика,
І суниці ті, Одамін,
Агрис, Стебомін колючий,
Виноград росте, Бемагут,
Що звисає з віт вільхових,
Аромати розливає.
«Гітчі-Маніту! — гукнув він.—
Так невже ж життя все наше
Від оцих дрібниць залежить?»

Третій день свого посту
Він над озером просидів,
Над прозорою водою,
Бачив він осетра Наму,
Що кругом намистом сипав,
Бачив окуня він, Саву,
Що іскривсь в промінні сонця,
Бачив щуку Маскенозе.
Й оселедця, Окагевіс,
Шогеші — морського рака.
«Гітчі-Маніту! — гукнув він.—
Так невже ж життя все наше
Від оцих дрібниць залежить?»

На четвертий же день посту
Він лежав в своїй оселі
На постелі з листя й моху;
Перед зором пролітали
Мрії — тіні та видіння,
А околиці розкішні,
Блиск води, проміння сонця,
Мов дурман, його п'янили.

Враз угледів юнака він
У зеленожовтих шатах,
Що з'явивсь перед вігвамом
У сутінках пурпурових,—
Над чолом звисало пір'я,
Чуб м'який мав золотавий.

На поріг вігвама ставши,
Подививсь на Гайавату;
У очах його — довіра,
Співчуття прекрасна пристрасть,
А як мовив — ніби вітер

Забринів у верховіттях.
Він сказав: «О, Гайавато!
Голос твій почуто в небі.
Ти благав не те, що інші:
Ти не спритності на ловах
Чи в рибальстві домагався,
Не тріумфів у сутичках
І не воїнської слави,
А добробуту людського,
Щастя всіх племен, народів.

Я — Мондамін. Я спустився
Посланцем Життя Владики
З неба, щоб тебе навчити,
Як в борні, в успішній праці
Те здобути, чого прагнеш.
Встань, юначе, ти з постелі
Та ставай на бій зо мною!»

І ослаблий після посту
Підхопився Гайавата,
Вийшов з темного вігвама.
Сонце вже лягло на обрій,
Як з Мондаміном став битись.
Ледве він його торкнувся,
Як відчув в собі відвагу,—
Його жили налилися
Сил нових, життя, надії.

Так змагались між собою
У вечірньому промінні
Юнаки; і поки бились —
Усе дужчав Гайавата;
Бились, доки не накрила

Все кругом п'ятьма нічна,
Доки чапля та Шухшухга
Із гнізда в гіллі сосновім
Не озвалась криком болю.

«Досить! — мовив тут Мондамін,
Посміхнувшись, Гайаваті.—
Як заходитиме сонце,
Завтра знов прийду до тебе
Й випробовувати буду».
Й раптом зник — кудись подівся,
Ніби крапля дощова,
Мов туман в пориві вітру.
Гайавата не помітив,
Як той зник, лише побачив,
Що лишивсь він сам, голодний,
Сам над озером туманним.
А вгорі ясніли зорі.

Так два вечори, як тільки
Опускалось в воду сонце,
Мов розжевіла жарина
З вогнища Життя Владики,
В воду Заходу спадало,—
Він з'являвся знов на землю
З Гайаватою змагатись;
Він приходив тихо-тихо,
Мов росинка із повітря,
І в повітрі знов зникав він.
І ніхто не знав, не бачив,
Як вертався і зникав він.

Вони тричі вже ставали
В сьйві дня на поединок,

Бились, доки не темніло,
Доки чапля та Шухшухга
Із гнізда в гіллі сосновім
Знов і знов не озивалась;
Припиняв тоді в задумі
Поєдинок свій Мондамін.

І високий, і прекрасний,
Він стояв в барвистих шатах,
І орлині довгі пера
На чолі його хитались,
А лице дрібні вкривали
Краплі поту від втоми.

Він гукнув: «О, Гайавато!
Ти відважно бивсь зо мною,
Тричі ти ставав до бою.
Гітчі-Маніту все знає,—
Дасть тобі він перемогу».

І додав ще, посміхнувшись:
«Завтра вже кінець двобою
І кінець твого посту;
Перемігши мене ще раз,
Викопай мені могилу.
І нехай там поливає
Мене дощ і гріє сонце;
Ти зірви вбрання із мене
І зелене, й жовте — з пір'ям,
Поклади мене в могилу
І землею вкрий м'якою.

Не давай нікому шкодить
На могилі — ані людям,
Ні червам, ні бур'янові,

Ані Кагагі, злим крукам,
Стережи мене, аж поки
Не прокинусь я, не встану
І на світ не покажуся».

Так сказавши, знову зник він.
Мирно виспавсь Гайавата,—
Чув лиш голос Вавонейси,
Чув, як скаржився дрімлюга,
На даху вігвама сівши,
Як струмочок Себовіша,
Пробігаючи близенько,
Подавав бренливий голос;
Чув зітхання в верховіттях,
Чув він шум гілок соснових,
Що хитались, підіймались;
Чув все так, як чують сонні:
Чи то шепіт, чи зітхання...
Мирним сном спав Гайавата.

А на сьомий ранок посту
Прибула стара Нокоміс,
Принесла йому поїсти.
Хвилювалась, вболівала,
Що його погубить голод,
Піст позбавить його сили.

Та до їжі не торкнувся,
Тільки мовив він: «Нокоміс!
Почекай,— хай сонце сяде,
Хай пільма усе покриє,
І Шухшухга, чапля сиза,
Своїм криком на болоті
Сповістить, що день скінчився!»

З слізьми йшла назад Нокоміс,
Боючись за Гайавату,
Що його погубить голод,
Піст позбавить його сили.
Він же, стомлений, чекати
Сів Мондаміна приходу.
І вже тіні на схід сонця
Через ліс лягли й болото,
Сонце ж з неба стало в воду
Поринати в час вечірній,
Мов осінній лист червоний,
Що спускається на воду,
Що на саме дно сідає.

Тільки — зирк! — Мондамін юний
У м'яких блискучих шатах,
Шатах жовтих і зелених,
У яскравих довгих перах
Появився на порозі.
І підвівся Гайавата,
І знесилений, і жовтий.
Та без страху встав до бою,
Із Мондаміном став битись.

І злились перед очима
Ліс і небо, суша й води.
В грудях серце стукотіло,
Мов осетр, який тенета
Мов страшне пожежі коло.
Розірвати люто рветься.
І спалахував весь обрій,
І, здавалось, всі світила
Тую битву слоглядають.

Враз помітив Гайавата,
Що стоїть він сам під лісом,
У напруженні великім.
Перед ним же — без дихання,
Із скуйовдженим волоссям,
Весь обшарпаний, подертий
Його мертвий супротивник.

Переможець Гайавата
Викопав йому могилу,
Зняв з Мондаміна одержу,
Головний убір зняв з пір'я
Та й поклав те все в могилу,
Загорнув її землею.
Чапля сизая Шухшухга
Обізвалася з болота
Криком болю та риданням —
Криком болю, криком жаху.

Повернувся Гайавата
Знов до рідного вігвама,
Піст закінчився у нього,
Тиждень іспиту скінчився.
Та він мусив пам'ятати
Місце, де двобій відбувся,
Не забув тієї могили,
Де спав вічним сном Мондамін.
Спав у дощ і спав у спеку
Разом з шатами своїми,
З головним убором з пір'я.

І щодня бував під лісом
На могилі Гайавата.
Там розпушував він землю.

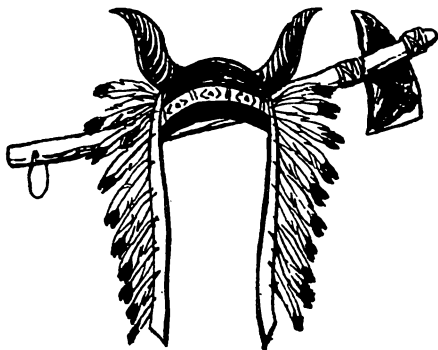
Рвав бур'ян, комах всіх нищив,
Проганяв свистками, шумом
Кагагі, царя всіх круків.

Якось бачить він — стебельце
Виткнулось з землі до сонця,
Далі — все нові й все кращі,
І ще літо не кінчилось —
Скрізь маїс стояв високий
У прекрасних, пишних шатах,
Із м'яким злотистим чубом.
І в екстазі Гайавата
Все гукав: «Та це ж — Мондамін,
Так, це — друг людей, Мондамін!»

Він гукнув стару Нокоміс,
Іагу також покликав,
Показав маїс прекрасний.
Розказав їм про видіння,
Про двобій, про перемогу,
Про чудовий подарунок,
Що життя їх забезпечить.

Згодом же, як тільки осінь
Пожовтила барви листя,
А зерно м'яке та ніжне
Затверділо і пожовкло,—
Позривав він кожушанки,
Як з Мондаміна одержу,
В честь Мондаміна дав учту,
Показав усім народам
Дар новий Життя Владики.

VI

ДРУЗІ ГАЙАВАТИ

воє друзів найвірніших
Мав юнак цей, Гайавата;
Їх еднала вічна спілка,
Щира приязнь під час лиха
І у радісні години.
Це — музика Чібіябос
Та могутній, дужий Квазінд.

Ті стежки, що їх еднали,
Не могли позаростати;
Ні сорокам, ні навмисним
Брехунцям, що сіють нерість,
Не щастило посварити
Наших друзів між собою,

Що завжди один із одним
Радилися і міркували,
Як зробить життя народів
І щасливим, і веселим.

Особливо Гайаваті
Полюбився Чібіябос,
Благородний той музика,
Той співець пісень солодких;
Був прекрасний, вічно юний,
Бравий, з ніжною душею,
А гнучкий, мов та лозина,—
Як олень, ставний, красивий.

Як співав він, то збиралось
Все село — жінки і діти,
Й воїни — його послухать.
Він будив у серці пристрасть
І зворушував всі душі.

І таку з очеретини
Він зробив чудову дудку,
Що струмочок Себовіша
Замовкав у хащі лісу,
Лісові пташки стихали,
Навіть білка Аджідомо
Припиняла щебетання,
Кроленя мале, Вобассо,
Присідало й прислухалось.

І струмочок Себовіша
Говорив: «О Чібіябос!
Ти навчив би мої хвилі
Так звучать, як твоя пісня!»

Так і пташка Овеїсса
Промовляла: «Чібіябос,
Ти навчи мене співати
Пісню дику, божевільну».

Так веселий птах Опічі
Говорив: «О. Чібіябос,
Ти навчи мене співати
Пісеньок своїх веселих!»

А дрімлюга Вавонейса
Попросила: «Чібіябос,
Ти навчи мене співати
Пісеньок своїх журливих!»

І всі звуки у природі
Стали, наче його пісня;
І людська ворожнеча
Від тих співів враз зникала,
Бо співав він все про волю
І про мир, любов, бажання,
І про смерть, і про безсмертя,
І про Острів душ блаженних,
І про царство те Поніма,
Що лежить на тому світі.

Любий був для Гайавати
Друг надійний Чібіябос,
Цей найкращий з музикантів
І з співців,— за щире, добре
Серце — лагідне і ніжне,
За чарівні свої співи.

Любий серцю Гайавати
Був і муж могутній Квазінд.

Цей найдужчий серед смертних,
Наймогутніший між ними;
Він тому припав до серця,
Що і дужий був, і добрий.
Його ледарем вважали
У дитинстві; млявий, сонний,
Він не гравсь ніколи з дітьми,
Не ходив на полювання.
Від усіх він відрізнявся.
Та зате багато постив,
Часто Маніту молився.
Щось в Заступника просив він.

«Ой, ледащо же ти, Квазінд! —
Говорила йому мати.—
Помагать мені не хочеш.
Влітку ти блукаєш в лісі,
Взимку корчишся і гнешся
Над багаттям у вігвамі;
Щоб в мороз ловити рибу,
Я прорубувати мушу
Ополонки, мушу теж я
Неводи сама сушити,
Як вони в воді намокнуть.
Йди й їх викрути, неробо,
Просуши їх десь на сонці!»

І підвівся мовчки Квазінд,
Встав, ні слова не сказавши,
Та й подався із оселі,
Мокрі неводи схопивши,
Що висіли на одвірку;
Він понівечив, зім'явши,
Неводи, мов жмут соломи,—

Бо не міг зробіть інакше,
Мав таку він силу в пальцях.

«Ой, ледачий Квазінд! — батько
Говорив.— На полюванні
Ти ніколи не допоможеш,
Поламаєш лук і стріли.
Зараз ми підем з тобою —
Принесеш додому здобич».

Вниз в ущелину спустились,
Де струмочок проривався,
Де сліди були оленя
Та бізона на пісочку,—
Й тут зустріли перепону,
Що їм шлях перетинала:
Стовбури дерев лежали,
Повиривані з корінням —
Вздовж і впоперек лежали.

«Ну, вертаймось! — батько каже.—
Тут не то що ми не пройдем,—
Тут сурок не пробереться,
Навіть білка не проскочить!»
Зараз люльку запаливши,
Сів спочить, поміркувати.
Але люлька ще горіла,
Як дорога враз відкрилась:
Стовбури ті на всі боки
Квазінд разом став кидати;
Сосни стрілами свистіли,
Мов списи, летіли кедри.

«Ой, ледащий Квазінд! — молодь
Говорила в час забави.—

Чом стоїш ти завжди мовчки,
Прихилившись до скелі?..
Гей, виходь.. лишень.. боротись
Або кидати кілечко!»

Квазінд слова не промовив,
На той виклик він не зважив;
Тільки встав і, підійшовши
Помаленьку до тієї
Скелі, зрушив її з місця,
Похитав її в повітрі —
Та й жбурнув поперед себе
Прямо в биструю Паватін.
Там вона стримить і досі.

Якось вниз через пороги
По тій пінявій Паватін
Квазінд плив з товаришами;
У потоці вгледів Амік,
Що царем був над бобрами,—
Той змагався з течією:
То впірне, то виринає.

Не промовивши нічого,
Квазінд кинувся у воду,
В хвилю піняву пірнувши,
В вир поринув за бобром він,
Гнавсь за ним між островами
Й був так довго під водою,
Що збентежене юнацтво
Загукало: «Згинув Квазінд!
Нам його вже не побачить!»
Але він з'явивсь з тріумфом,
І на мокрих його плечах

Був бобер, вже мертвий, Амік,
Що царем був над бобрами.

І ті два, як я вже мовив,
Були друзі Гайавати —
Чібіябос, той музика,
І могутній, дужий Квазінд.
І жили вони укупі,
Жили в мирі, в згоді завжди,
Завжди думали-гадали,
Як здобути людям щастя.

VI

ЧОВЕН ГАЙДАВИ

Дай мені кори своєї,—
О березо яснокора,
Що ростеш тут біля річки —
І тонка, й струнка — в долині!
Я зроблю кену¹ легеньку,
Бистру Чімон, щоб поплавать;
Вона плаватиме легко,
Ніби той листок осінній,
Водяна лілея жовта.

Скинь накидку,— о березо!
Білу скинь свою одіжу,

¹ Кену — човник.

Бо уже настало літо,
Сонце шпарко гріє з неба
І одежа непотрібна».

Так звертався Гайавата
До берези в хащі лісу,—
В чагарищі Такаміно.
Птахи весело співали,
Бо прийшов вже Місяць Листя,
Й сонце, в раннюю годину
Сходячи, заговорило:
«Глянь, я — Гівіс, пишне сонце!»

І від вітру у берізки
Віття так зашелестіло,
Промовляючи покірно:
«На накидку, Гайавато!»

Він ножем прорізає кільця:
Перше — під гіллям найнижчим,
Друге — вище від коріння;
Із надрізів сік став крапать.
Від кілечка до кілечка
Борозну в корі прорізає,
Підчепив клинцем він кору
Й зняв із стовбура без шкоди.

«Дай мені гілок, о кедре,
Дай гілок міцних і пружних,—
Я скріплю кену легеньку,
Щоб вона міцніша стала!»

Аж до самого вершечку
Іздригнувся кедр від жаху,
Опір виявить збирався,

Та додолу лиш нагнувся,
Прошептавши: «На, бери ось!»

Він зрубав гілки у кедра,
Для кену зробив він раму,
Із гілок два луки вигнув,
Іх зігнув один до'дного.

«Дай свій корінь, о Тамерок!
Корінь жилавий, модрино!
Я зв'яжу кену легеньку,
Я зв'яжу кінці обидва,
Щоб кену не протікала,
Щоб води не пропускала!»

І модрина, затремтівши
У ранковому повітрі,
Вся нагнулася додолу
Й мовила з зітханням скорбним:
«Забирай, о Гайавато!»

· Від землі очистив корінь,
Кріпкий корінь модриновий;
Міцно кору позшивавши,
Він пришив її до рани.

«Дай, ялино, свого соку,
Дай смоли ти запашної,—
Я всі шви позаливаю,
Щоб кену не протікала,
Щоб води не пропускала!»

У ялини у сумної
Кожна голка шаруділа,

Ніби галька прибережна,
Шаруділа і ридала:
«Бери сік, о Гайавато!»

І він взяв смолу сльозисту,
Сік забрав він у ялини,
Кожен шов він соком змазав,
Кожну щілину заливши.

«Голок дай мені, їжаче,
Голок дай, о, Ка, їжаче,—
Я зроблю із них намисто,
Для кену зроблю я пояс
І дві зірки їй на груди!»

І їжак з дупла смикнувся
І, поглянувши на нього,
Голки скинув він додолу
Та й промовив, ніби сонний,
Процідив в кошлаті вуса:

«Всі бери, о Гайавато!»
Позбирав він тії голки,
Ті дрібні, блискучі стріли,
В фарбу вкинув їх яскраву,
В сік із ягід та коріння —
Голками кену оздобив.
Навкруг неї зробив пояс;
Почепив намисто нижче,
По боках — зірки блискучі.

Так на березі він річки
Змайстрував кену з берези,
Серед хащі лісової;

Все було в ній лісовеє,
Різні чари й таємниці:
Була легкість від берези,
Міць була у ній від кедра,
Гнучкі жили — від модрини;
І вона пливла по річці,
Ніби той листок осінній,
Водяна лілея жовта.

Тільки весел Гайавата
Не робив, бо непотрібні
Були весла,— замість весел
Йому правили бажання:
Плив, як хтів — і швидко, й тихо,
І праворуч, і ліворуч.

Далі Квазінда покликав,
Мужа дужого і друга:
«Поможи звільнити річку
Від коряг, мілин, накатів!»

Увійшов у воду Квазінд
Та й пірнув, неначе видра,
Як бобер, пірнув тут Квазінд.

Далі став по пояс в воду;
Він занурився по плечі,
Почав плавать, борюкатись,
Витягав гілля потопле,
Вигрібав пісок руками,
Розгрібав намул ногами.

Так став плавать Гайавата
До чагарищ Такаміно,

Через звивини й пороги,
І мілини, й водоверті;
Квазінд плавав на глибинах,
По мілинах же брів пішки.

Вони плавали по річці
Вниз і вгору й розчищали
Дно річкове від каміння,
Від колод, гілля і хмизу,
Щоб змогли спокійно люди
Плавать вгору й вниз по річці
Від витоків між горами
Аж до самих вод Поветін,
Аж до бухти Такаміно.

VIII

РИБАЛЬСТВО ГАЙАВАТИ

се вперед до Гітчі-Гумі,
До великої затоки,
Взявши вудку з волосіні,
З кедрової волосіні,
Щоб піймати Міші-Наму,
Осетра, владику риби,
Плив веселий Гайавата
У своїй кену з берези.

У ясній воді прозорій
Міг він бачити всю рибу,
Що в глибинах пропливала,—
Бачив окуня там, Саву,
Що мигтів, мов промінь сонця.

Бачив Шогеші він — рака,
Розіп'ятого, неначе
Той павук, на дні річковім.

На корму сів Гайавата,
Щоб повудить трохи рибу;
В його перах свіжий вітер
Грався, нібито у листі;
На борту сиділа білка,
Аджідомо, хвіст піднявши;
В її хутрі вітер ранку
Грався, ніби в травах прерій.

А на світлім дні піщанім
Сам страшило Міші-Нама,
Цар всіх риб, лежав тихенько;
Він вбирав у зябра воду,
Ворушив всіма плавцями,
Замітав хвостом дно річки.

Він лежав, в броню закутий,
По боках щити стриміли,
Платівки — над головою,
Череву у нього й спина
Вкриті твердою лускою.
Розмальований, мов воїн,
В бойові зловісні фарби,
Весь в рудих і світлих плямах,
Він на самім дні розлігся
І вимахував плавцями,
Як над ним плив Гайавата
У своїй кену з берези.
У руках — кедрова вудка.

«Ось принада! — Гайавата
Так гукнув у глиб прозору,—
На принаду ось,— о Намо!
Впливай з глибин придонних
Та й побачим, хто з нас дужчий!»

І розмотувать почав він
Волосінь в прозору воду;
Та даремно Гайавата
Ждав на відповідь осетра.
І повторював раз по раз:
«Ось принада, рибний царю!»

Та осетр лежав недвижно,
Лиш помахував плавцями,
Позирав на Гайавату
Й умовляння його слухав,
Безперервні його крики.
Аж втомився він, нарешті,
Та й сказав лихий Кенозе,
Хижій щуці Маскенозе:
«Ти візьми оцю принаду,
Волосінь порви рибалці!»

І у вудці Гайавати
Волосінь враз нап'ялася,
І кену легка, майстерно
Зроблена з кори берези,
Стала дибом над водою;
Проте білка Аджідомо
Невгавала, не злякалась.

Розлютившись, Гайавата
Подививсь на Маскенозе,

На ту шуку, що все ближче
До рибалки підпливала,—
Та й гукнув до шуки гнівно:
«Іза! Іза! посоромся!
Ти — не цар всіх риб, якого
Я чекаю, не владика:
Ти ж бо шука, а не Нама!»

Присоромлена Кенозе,
Покружлявши, подалася
Аж на дно; а осетр Нама
Став казати місяць-рибі,
Угадвош він став казати:
«Забери в хвалька принаду,
Волосінь порви у нього!»

Тихо-тихо піднялася
Угадвош аж до поверхні,
Сяючи, немов той місяць;
Волосінь вхопила й сильно
Стала сіпять і водити,
І кену хитнулась в хвилях,
Загойдалась, закружляла;
Буйна хвиля покотилась
Аж до берега низького;
Очерети з осокою
Полягли, немов од вітру.

Як побачив Гайавата
Місяць-рибу, що тихенько
Підіймалася з дна річки,—
Заходився знов глумитись:
«Іза! Іза! посоромся!
Ти — не цар всіх риб, якого

Я чекаю, не владика,—
Угадвош ти, місяць-риба!»

Тихо-тихо упірнула
Угадвош на дно затоки;
Й знову ще раз осетр Нама
Мусив слухати ті крики,
Ту ганьбу від Гайавати,
Безперервної погрози,
Що крізь воду долітали.

З дна затоки піскового
Знявсь тоді осетр і з гніву
Затрусився усім тілом,
Загримів всіма щитками,
В блиску барв своїх жахливих.
До кену він кинувсь, лютий,
Заблищав на сонці грізно
І, роззявивши враз пащу,
Проквотнув кену й рибалку.

Вниз, мов в темную печеру,
Враз полинув Гайавата,
Як колода, що стрибає
Через бистрі водоспади;
І в пільмі, мов серед ночі;
Мусив мацать він руками,
Доки серця не намацав,
Що від дотику здригнулось.

В гніві серце ухопив він,
Ухопив він серце Нами,
Владаря у рибнім царстві,
І здригнувся Міші-Нама,
І відчув тут Гайавата.

Враз, як хвиля клекотіла
Навкруги, коли метнувся
Той угору з біллю в серці.
І поставив Гайавата
Поперек кену з берези,
Щоб до пащі не вернутись,
Не потрапити на зуби,
Гострі зуби Міші-Нами.
А та білка Аджідомо
Все стрибала, гомоніла,
Помагала Гайаваті,
Доки все не закінчилось.

І сказав їй Гайавата:
«Моя подруго маленька!
Ти сумлінно працювала.
Так за це тобі — подяка
І нове ім'я від мене:
Відтепер на віки вічні
Твоє ймення — Аджідомо,
Тобто — «хвіст, піднятий вгору!»

Знову осетр Міші-Нама
Затремтів в воді, забився,
Далі стих; до прибережних
Понесло його обмілин.
І уважний Гайавата
Вчув, як Нама об каміння
Своїм черевом став тертись.
Він збагнув, що згинув Нама,
Царства рибного володар.

І почув він шум, неначе
Сотні птиць над ним літали,—

Шум, неначе хижі птахи
Сперечатись заходились.
Він побачив світлу смугу
Поміж ребрами у Нами;
Згодом в дірці показалаь
Голова морської чайки
Кейошк, чайки, що сказала,
Зазираючи у дірку:
«Це — наш братець Гайавата!»

І гукнув він, мов з печери,
Крикнув радісно щосили:
«О, ви, чайки! Любі сестри!
Переміг я Міші-Наму!
Роздзьобайте отвір ширший,
Розірвіте пазурами,
Щоб я міг з темниці вийти!
Відтепер завжди і вічно
Пам'ятатимуть народи
Подвиг ваш, славетні птахи,
Й будуть Кейошком вас звати!»

Гомінливі дикі чайки
В хід дзьобів свої пустили
І відразу ж продовбали
Дірку в боці Міші-Нами,—
І від смерті у темниці,
Від полону в тілі Нами,
Від могили на дні річки
Врятувався Гайавата.

Вийшовши з води на берег
Біля самого вігвама,
Він, покликавши Нокоміс,

Показав старій осетра,
Що лежав серед каміння,
А пташки його клювали;
І звернувся до Нокоміс:

«Переміг я Міші-Наму,
Володаря в рибнім царстві!
Глянь, що з м'ясом витворюють
Мої друзі, чайки Кейошк.
Не зганяй ти їх, Нокоміс,—
Врятували мене чайки
Від загину в тілі Нами;
Почекай, нехай кінчають
Пишну учту, набивають
Повні вола, а як смеркне —
Відлітають всі додому;
А тоді приходь з горшками,
Запасайсь на зиму смальцем!»

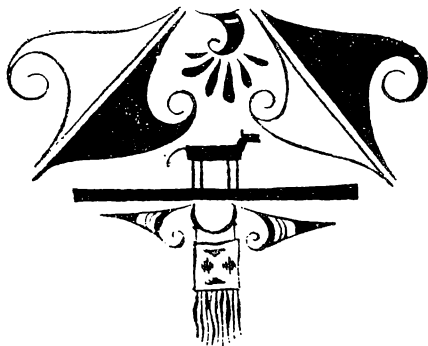
Почекала, поки смеркло,
Поки блідий місяць в небі
Став ясніти над водою,
Поки Кейошк, ситі чайки,
Не покинули бенкету,
Поки в заграві вечірній
Не знялися над рікою,
Щоб летить собі додому.

Вже давно спав Гайавата,—
А Нокоміс працювала
В сяйві місяця блідого,
Доки сонце не з'явилося,
Неба не зачервонило;
Тоді Кейошк — зголоднілі —

Повернулися на берег,
Щоб бенкет свій закінчити.

Так Нокоміс чергувалась
Три доби з морськими Кейошк,
Обривала сите м'ясо.
А як хвилі хлюпотіти
Стали в голих ребрах Нами,—
Чайки зникли. Залишились
На піску лиш кості Нами.

IX

ГАЙАВАТА Й ПЕРЛИСТЕ ПЕРО

С тоячи на узбережжі
Гітчі-Гумі, Вод Великих,
Сивая стара Нокоміс
Простягла на захід руку,
Де у сяєві пожежі
Сонце в воду опускалось.

В гніві Сонце там сідало,
Запаливши ціле небо,
І тягнулася пожежа
Позад нього, мов за військом,
Що втікає й трави палить.
Місяць же, Світило Ночі,
Виліз з засідки своєї

Й по слідах кривавих Сонця
Прямував у глиб пожежі,
В глиб призахідного сяйва.

І Нокоміс, стара жінка,
Простягла на захід руку
І сказала Гайаваті:

«Там живе Перо Перлисте,
Меджісогвон, чародійник,
Бог багатства — бог могутній!
Стережуть його злі змії,
Береже вода смоляна.
Он поглянь на змії вогненних,
На Кенебік велетенських,
Як в воді вони кружляють;
А вода та смоляная
Простягалась ген за ними
Аж туди, де захід сонця!

Батька він убив могого
Злими чарами своїми,
Як той з місяця спустився,
Як прийшов мене шукати.
Він, кудесник всемогутній,
Посилає лихоманку,
Смертоносну всяку пару,
Посилає нам отрути,
Сизу мряку із болота,
І хвороби, й смерть у муках.

Лук візьми свій, Гайавато,
Добре вигострені стріли,
Свою палицю важкую,

Рукавиці Мінджікаун
І кену з кори берези;
Жовтим смальцем з Міші-Нами
Ти обмаж кену, щоб швидше
По болотах пропливала.
Вбий чарівника ти злого
І врятуй від лихоманки
Свій народ, що так страждає,
І помстись за мого батька!»

Враз зібрався Гайавата,
Всю свою зібрав він зброю
І кену спустив на воду.
Пестячи кену, тихенько
Говорив: «Кену кохана!
Линь вперед — туди несися,
Де ти бачиш лютих зміїв,
Чорну воду смоляную!»

І кену вперед помчала,
І відважний Гайавата
Заспівав врочисто пісню,
Бойовую і бадьору,
А над ним орел могутній,
Цар птахів, Кеню великий,
Все кружляв, шумів у небі.

Ось уже вогненні змії,
Велетенські ті Кенебік,
Залягли в воді болотній,
У клубки всі посплітались,
Щоб нікого не пустити,
Своїм жаром налякати,

Щоб дух смородом забити,—
Щоб вперед не пропустити.

Та безстрашний Гайавата
Так гукнув на повний голос:
«Пропустіть мене, Кенебік,
Ви звільніть мені дорогу!»
Змії люто зашипіли,
Так йому відповідали:
«Ой, вертайся, боягузе,
До Нокоміс,— Шогодайя!»

В гніві юний Гайавата
Лук схопив свій ясеновий,
Став пускати гострі стріли
У клубки потворних зміїв.
Тятива про смерть співала,
Як натягував щосили,
Свист стріли ніс злим Кенебік
Вість про їх останній подих.

Завовтузились в болоті,
Що від крові червоніло,
Люті змії,— Гайавата ж
Неушкоджений плив далі
І гукав: «Кену чарівна,
Далі мчи до вод смоляних».

Потім смальцем Міші-Нами
Він кену свою помазав,
Щоб могла вона легенько
Пропливти смоляні води.

Довгу ніч плив Гайавата
По застоянім болоті,

Віковою вкритім зверху
Трав товстющою корою
Та обснованім корінням
І стеблом лілей болотних,
Водоростями та цвіллю.
Де-не-де по тих болотах
Світлі вогники примхливі
Мерехтіли — душі мертвих.

Небо — в місячному сяйві,
А вода — у чорних тінях;
Навкруги Сугім кусючих,
Злих москитів, чути співи;
Світляки не помагали,
А збивали Гайавату;
Жаба-велетень Дагінда
Все хитала головою,
Все до нього придивлялась,—
Заридала й враз пропала.
І в ту ж мить серед болота
Залунали грізні крики,
Й чапля сизая, Шухшухга,
Сповістила все болото,
Що до них герой приїхав.

Все на захід Гайавата,
В Меджісогвонове царство
Правив, в царство чаклунове,
Доки місяць не спустився
Аж на обрій, доки зовсім
Він не зник і доки сонце
Йому плечі не зігріло.
Перед ним вігвам чудовий
Виринув в промінні сонця.

Мешкав тут Перо Перлисте,
Чарівник один могутній.

І погладив Гайавата
Човен свій з кори берези
І промовив: «Далі, далі!»
І кену рвонулась з місця
Між болотяні лілеї,
Між клубки із водоростів.
І на березі сухому
Опинився Гайавата.

Лук вхопив він ясеновий,
Застромив в пісок, коліном
Посередині натиснув,
Тятиву натяг щосили
І стрілу пустив відразу
З наконечником із яшми
До чудового вігвама,
Ніби вісника з посланням,
З гордим викликом до бою:
«Гей, виходь, Перо Перлисте,
Гайавата вже чекає!»

І з чудового вігвама
Вийшов грізний Меджісогвон,
Велетень широкоплечий,
Виглядом страшний, жахливий,
З голови й до п'ят — в прикрасах.
В нього зброя — наготові;
Розмальований, мов небо
В час світанку,— в сине й жовте;
Голова була накрита
Гребенем з пір'їн орлиних.

«Чув про тебе, Гайавато!»
Він зневажливо озвався,
Так лунає грім у небі.

«Поспішай, о Шогодайя!
До своїх жінок вертайся,
До старенької Нокоміс;
Як зостанешся ж на місці,—
Вб'ю тебе, як її батька!»
Та безстрашний Гайавата
Слів погрози не злякався:
«Слово — це іще не зброя,
Хвастощі — то не тятива,
Не зрівняти глум з стрілою;
Діло — краще, ніж те слово,
Дія — дужча від погрози!»

І почався бій великий,
Ще небачений під сонцем,—
Хижі птахи лиш дивились
На ту бійку, що тривала
Від світанку аж до ночі.
Гострі стріли Гайавати
Не могли пробить кольчугу:
Мало в битві помагали
Рукавиці Мінджікаун
І важка його дубинка:
Потрощить високу скелю
Нею можна б, та не збити
Кілець у кольчуги-вампум!

Як смеркало, Гайавата
На міцний свій лук зіперся,
Ввесь у ранах, обважнілий;

Його палиця — побита,
Рукавиці — вщент подерті,
Стріл лиш зо три в сагайдаку.
Гайаваті захотілось
Відпочити під сосною,
Мохом вкритою ізверху
Та опеньками ізнизу
(То було взуття померлих.)

Раптом чує голос Мама,
Дятла, що сидів на гілці:
«Націляйся, Гайавато,
В Меджісогвонове тім'я —
У те місце, де видніє
В нього чорний жмут волосся,—
Тільки так його ти вразиш!»

І із лука Гайавати
Пурхнула стріла відразу ж
В Меджісогвона, що камінь
Підіймав з землі, щоб кинуть.
Враз стріла вп'ялася в тім'я,
У те місце, де виднівся
В нього чорний жмут волосся.
Захитався, закрутивсь він,
Мов бізон, стрілою збитий,
На снігу посеред прерій.

Друга, вилетівши з лука,
Теж ударила у тім'я
І вп'ялася іще глибше
Й завдала ще більше болю.
В Меджісогвона коліна

Враз зігнулися, неначе
Очеретина гнучкая.

А стріла остання, третя,
Уп'ялася іще глибше,
І могутній Меджісогвон
Глянув просто в очі Погак —
В самі очі смерті глянув
І почув закличний голос.
І діждався Гайавата:
Впав чаклун Перо Перлисте,
Найстрашніший чародійник.

І покликав Гайавата
Мама, дятла, щоб спустився
З верховіття той на землю:
Захотілось Гайаваті
Чимось висловить подяку,
І він вифарбував дятлу
На голівці світлий чубик
Чаклуна густою кров'ю;
І понині червоніє
В дятла чубик на голівці.

Зняв він з ворога кольчугу,
З Меджісогвона здер вампум —
В знак своєї перемоги
Взяв собі його як здобич.
Чаклунове ж мертве тіло
Він на березі покинув;
Голова в воді лежала,
Ноги у пісок зариті.
І над ним кружляв у небі
Вже Кеню, орел могутній.—

Він робив все вужчі кола
І спускався все нижче й нижче...

Гайавата із вігвама
В чаклуна забрав всі скарби:
Він забрав всі шкури, вампум,
Хутра із бобра, бізона,
Соболя і горностає,
Пояси, намисто, чотки,
І списи і сагайдаки,
Повні стріл, покритих сріблом.

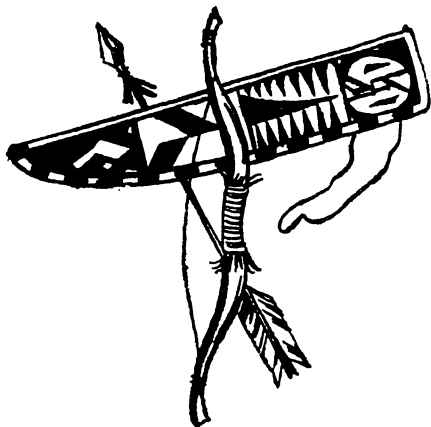
І усміхнений додому
Став вертатись Гайавата
Повз смоляні води, зміїв —
Із трофеями своїми,
З співом радості, триумфу.

І на березі побачив
Він старенькую Нокоміс,
Чібібоса побачив.
З ними — Квазінда, що вийшов
Зустрічать свого героя,
Поділить його триумфи.
І всі рідні з земляками
Привітали його співом,
Криками, бенкетом, танком:
«Слава, слава Гайаваті!
Переміг Перо Перлисте,
Чаклуна убив він злого,
Що хвороби насилав нам,
Смерть в народі нашим сів!»

Назавжди про Мама пам'ять
Гайаваті стала люба.

І на знак палкої дружби,
На честь дятла він оздобив
Люльку пір'ям пурпуровим,
Що так гарно червоніє
В того дятла на голівці.
А всі скарби чаклунові,
Всю захоплену там здобич
Поділив серед народу,—
І нікого він не скривдив.

х

СВАТАННЯ ГАЙАВАТИ

Що для лука є тятива —
Жінка те для чоловіка:
Гне його, але й кориться,
Тягне — й вслід іти уміє.
Нарізно нема пуття з них!»

Так частенько Гайавата
Розмовляв з собою нишком;
В серці в нього сперечались
Різні пристрасті. І мріяв
Він про юну Міннегагу,
Про дівчину із дакотів,
Що вражала всіх красою.

Часто мовила Нокоміс:
«Ти бери собі дружину
Із дівчат свого народу,—
Не ганяйся за чужою.
Проста дівчина сусіди —
Вогнище в твоїм вігвамі.
Найвродливіша ж чужинка —
Зимний блиск зірок далеких».

Так Нокоміс говорила;
Гайавата ж відповів їй:
«О моя бабусе рідна!
Миле вогнище у хаті,
Та миліше мені сяйво
Місяця, зірок далеких».

І Нокоміс так навчала:
«Не приводь ти білоручки,
В ній користі ти не знайдеш!
Приведи таку дружину,
Що умілі мала б руки,
Що виконувала б красно
Все, що тільки загадаєш!»

Засміявся Гайавата:
«У краю Дакотів диких
Є дівчина Міннегага —
Найкрасивіша у світі.
Приведу її додому,
Все, що тільки загадаєш,
Зробить совісно і буде
Сяйвом вогнища і зірок,
Сонця й місяця — для всіх нас!»

Та Нокоміс невгавала:
«Не приводь мені чужинки
Із країни тих Дакотів,—
Надто люті й злі Дакоти
І воюють часто з нами
За ліси, поля, за луки,—
Наші рани ще ятрянся!»

Засміявся Гайавата:
«Тільки-но візьму дружину
У Дакотів — все скінчиться:
І війна, і злії сварки,
Й ворожнеча через землі,
І загояться всі рани!»

Отже рушив Гайавата
Аж у край Дакотів диких,
До вродливих дакотянок.
Тундрою, лугами йшов він,
Болотами і лісами,
Де завжди панує тиша.

Він в чарівних мокасінах
Семимильні робив кроки,
Й все йому здавалось мало
Серце кроки обганяло.
Йшов та йшов він без спочинку.
І от раптом шум закличний
Водоспадів Міннегаги
Він почув поперед себе.
«Що за звуки? — бурмотів він. —
Ой, які приємні звуки!»

На узліссі, на галяві,
Де з промінням гралась тіні,

Він табун оленів вгледів
І сказав своєму луку:
«Ти ж дивись, не зрадь мисливця!»
А стрілі: «Влучай надійно!»
Враз стріла зірвалась з співом,
В серце влучила оленя.
І підняв мисливець здобич
Та й подався швидше далі.

В стороні Дакотів диких
Перед входом до вігвама
Стрілороб сидів старенький,
Виробляв до стріл голівки
З халцедону та із яшми;
Поряд з ним — краса жагуча,
Його донька Міннегага,
Дівчина Вода Грайлива,
Що плела циновки з хмизу;
Батько думав про минуле,
Його донька — про майбутнє.

Думав, сидячи, той майстер,
Як колись стрілою з лука
Полював він на бізона
У лісах, в лугах, Маскодей,
Як ходив на дику гуску,
На крикливу гуску Ваву;
Споминав, як заїжджало
По ці стріли — поодинці
І загонами — вояцтво,—
Та — гай-гай! — давно вже зникли
Всі ті воїни хоробрі!
Нині воїни з жінками
Язиками лиш воюють...

А вона все споминала
Про мисливця — про чужинця,
Про вродливого хлопчину,
Що весняним свіжим ранком
Купував у батька стріли
І затримався в вігвамі.
Як виходив — озирнувся.
Вона чула, її батько
Вихваляв все мудрість, мужність
Того гостя молодого;
Чи ж зайде він знов по стріли
До вігвама Міннегаги?
Все не клеїлась робота,
Бо думки були далеко.

Враз обое вчули кроки,
Ніби щось зашурхотіло.
Й раптом, виринувши з лісу,
Коло них червонощокий
Опинився Гайавата
Із оленем за плечима.

Стілороб на нього глянув,
Глянув спершу він спідлоба
І, стріли не доробивши,
Запросив зайти в вігвам свій;
Встаючи, сказав до гостя:
«Будь в нас гостем, Гайавато!»

Біля ніг краси-дівчини
Гість поклав свого оленя,
Гість поклав мисливську здобич.
І з циновки погляд ніжний
Підвела дівчина вгору

Та й промовила до нього:
«Будь в нас гостем, Гайавато!»

Був просторий і високий
Іх вігвам із шкір оленя,
Ввесь дакотськими богами
Розмальований до верху,
Двері ж мав такі низенькі,
Що, ввійшовши, Гайавата
Мало був не зачепився
Пір'ям об міцний одвірок.

Встала юна Міннегага,
Підвелась Вода Грайлива
І, відклавши вбік циновку,
Принесла води з струмочка;
Страву в мисці подавала,
З глини зробленій майстерно,
Воду — в дзбанику луб'янім;
Прислухалась до розмови
Між старим і прийшлим гостем,—
Та не вилетіло жодне
Слово з ніжних вуст дівчини.

Мов вві сні все прислухалась
До розмови Гайавати.
Говорив він, як Нокоміс
Його змалку доглядала,
Говорив про товариство
Чібіябоса-музики,
Квезінда могучу силу,
Про заможні і щасливі
Дні в країні Оджибвеїв,
У чарівнім, тихім краї.

«Після тяжких літ незгоди,
Війн і сварок безконечних
Мир настав між племенами
Оджибвеїв і Дакотів»,
Так промовив Гайавата.
На закінчення додав він:
«Щоб жили ми в мирі вічно,
Щоб союз наш був міцніший
І серця в нас бились разом,
Дай за мене свою доньку,
Заміж видай Міннегагу,
Найвродливішу в Дакотах!»

Стрілороб старий не зразу
Відповів на слово гостя;
Запалив свою він люльку
І, поглянувши на нього
Потім на кохану доньку,
Гордо мовив Гайаваті:
«Згоден, якщо згодна донька,
Якщо згодна Міннегага!»

І закохана дівчина
Ще прекраснішою стала,
І відразу ж, без вагання
Підійшла до Гайавати,
Тихо сіла поряд з гостем
І сказала, зашарівшись:
«Я піду за тебе, любий!»

Ось як сватавсь Гайавата,
Ось як взяв за себе доньку
У старого стрілороба
В стороні Дакотів диких.

Із великого вігвама
Він з дружиною виходить
Та й веде її додому
Через тундри та болота,
Залишивши стрілороба
На порозі у вігвамі.
І ще довго вони чули,
Як пороги Міннегаги
Їм гукали іздалека:
«Будь щаслива, Міннегаго!»

Стрілороб старий вернувся
Знов до стріл своїх мисливських,
Працював він на осонні
Й бурмотів собі тихенько:

«Он як з доньками буває...
Ми їх любим і лелієм,
Щоб була якась опора;
Та от з'явиться хлопчина,
У орлине вбраний пір'я,
Між вігвамами походить,
Виграваючи на дудку,
Поморгає на дівчаток,
Вибере собі найкращу
Й до свого веде вігвама».

Молодим здалась дорога
Через ліс той безконечний,
Через луки, ріки й гори
Найприємнішою в світі.
І обом їм захотілось,
Щоб дорога була довша;

Тож ішли вони повільно,
Не прискорювали кроку.

Свою милу через ріки
Гайавата переносив
Так легенько, мов пір'їнку,
На руках своїх могучих;
Розчищав він їй дорогу,
Відгинав гілля густее,
Курені їй на ніч ставив,
Слав постіль з трави і моху
І багаття при порозі
Їй розводив буйне з хмизу.

Всі вітри йшли поряд з ними
Лугом, лісом і болотом;
Зорі чуйними очима
Їхній сон оберігали.
З засідки в дуплі дубовім
Стежила за ними пильно
Славна білка Аджідомо,
Кроленя ж мале Вобассо,
Заховавшись біля стежки,
Крадькома звідтіль дивилось,
Сидячи на задніх лапах,
Як закохані йшли мимо.

Був прийнятний шлях додому:
Ім пташки пісень співали
І про любовці, й про щастя;
Овеіса щибетала:
«Будь щасливий, Гайавато,
Із дружиною своєю!»
Опічі червоногрудий

Так співав: «Живи щасливо,
Міннегаго, з чоловіком!»

Сонце радісно дивилось
І казало: «Любі діти!
Гостра нерість — темні тіні,
А кохання — промінь сонця;
Все життя — це сяйво й тіні;
Прав з любов'ю, Гайавато!»

З неба місяць блідолиций
Заглядав в курінь дівочий,
І казав: «О любі діти!
День — тривожний, ніч — спокійна;
Чоловік — властолюбивий,
Жінка — квола та безсила;
Прав з терпінням, Міннегаго!»

Так ішли вони додому;
Так вернувся Гайавата
До старенької Нокоміс
І приніс їй сяйво сонця,
Промінь місяця і зірок,—
Сяйво вогнища приніс їй —
Він привів їй Міннегагу,
Найкрасивішу в Дакотах,
У краю жінок вродливих.

ХІ

ВЕСІЛЬНИЙ БЕНКЕТ ГАЙАВАТИ

озкажу, як По-Пак-Ківіс,
Як вродливий Єнадізі
Танцював під час бенкету
На весіллі в Гайавати;
Як шляхетний Чібіябос
Там співав пісень кохання;
Як чудесний оповідач
Іагу, хвалько великий,
Споминав чудні пригоди,
Щоб гостей розвеселити,
Щоб весілля було краще,—
Щоб не ремствували гості.

Пишний був бенкет Нокоміс
На весіллі в Гайавати:

Чаші всі були із липи,
Світлобілі і блискучі;
Із бізонячого рогу
Були ложки — теж блискучі.

Всім сусідам розіслали
Гілочки верби із листям,—
Знак, що просять завітати
Всіх їх на весільну учту.
І прийшли весільні гості,
Вбрані в одяг найпишніший,
В поясах коштовних, в хутрах,
В сукнях з китицями, в бусах,
Розмальовані яскраво.

На весіллі гості їли
Спершу щуку й осетрину,
Приготовані Нокоміс.
Потім стали їсти гості
Пімікан і горб бізона,
Мозок буйвола, оленя,
Жовте печиво з маїсу
Й дикий рис з заплавних луків.

Та, проте, ні Гайавата,
Ні його Вода Грайлива,
Ні старенькая Нокоміс
Страв не пробували перші,
Все чекаючи на інших,
Всім прислужуючи мовчки,

І коли поїли гості,
Витягла стара Нокоміс
Свій кисет із хутра видри

Й тютюном тонким південним
Із вербовою корою,
Із травою запашною —
Всім гостям набила люльки.

Мовила: «О По-Пак-Ківіс!
Ти станцюй нам своїх танців,
Танець Старця нам станцюй ти,
Щоб гостей розвеселити,
Щоб весілля було краще,
Щоб не ремствували гості!»

І прекрасний По-Пак-Ківіс,
Той ледачий Єнадізі,
Що любив скрізь вносить чвари,
Діяв, наче божевільний,—
На запрошення підвівся.

Вмів він весело гуляти,
Танцювати вмів на лижах,
Добре знав з м'ячем всі ігри,
Де і хист, і риск потрібні;
Добре знав він, як слід грати,
Знав він гру в Фігури й Чашу,
Кантессу — гру з крем'ярами.
Воїни його дражнили
Боягузом-Шогодайя
Та ледачим Єнадізі;
А проте ці всі образи
Мало важили для нього:
По-Пак-Ківіса любили
І жінки, і всі дівчата.

В шкіряній він був сорочці,
Свіжобілій та м'якенькій,

Оторочений коштовним,
Добрим хутром горностая,
Поверх неї йшла кольчуга;
Був в оленячих він крагах,
Теж оздоблених тим хутром;
В мокасінах з антилопи,
У прикрасах із намиста.
У руках тримав він люльку
Та із пір'я опахало.

По-Пак-Ківіса обличчя
Все світилось від яскравих
Смуг — то жовтих, то червоних.
Із чола звисав лискучий
Чуб, розділений пробором
В дві коси, немов у жінки,
Й переплетений травою.
Так от встав він на бенкеті
Під чарівні звуки флейти
І під звуки барабану,—
Встав прекрасний По-Пак-Ківіс
І почав свій ловкий танець.

Урочистий був початок,
Вбогі рухи, тихі кроки
Між сосновими пеньками,—
То в тіні, то в сяйві сонця
Він здавався за пантеру.
Далі швидше завертівся,
Закрутився, завихрився,
Застрибав поміж гостями
Навкруги вігвама свого;
Листя вслід за ним летіло,

Пил летів за ним вихрястий,
Вслід за ним здіймався вітер.

Далі й далі вздовж піщаних
Берегів Озер Великих
Він подавсь, мов божевільний,
Пританцьовуючи дико,
І підняв круг себе бурю.
Навкруги піски летіли,
Мов в метелицю сніжинки,
Виростали Него-Вуджу,
Піскові високі дюни,
Піскові високі гори.

Так веселий По-Пак-Ківіс
Станцював всім Танець Старця
Й, повернувшись до бенкету,
З сміхом сів на своє місце,
Лиш махаючи повільно
Опахалом з пер індика.

Чібіябоса просили,
Того друга Гайавати,
Віртуозного музику,
Що співав пісень найкращих:
«Заспівай, о Чібіябос,
Ти пісень нам про кохання,
Щоб гостей розвеселити,
Щоб весілля було краще,
Щоб не ремствували гості!»

Благородний Чібіябос
Заспівав пісень чарівних
Про любов, палкі бажання,

Що гостей розхвилювали;
Він дививсь на Гайавату,
Поглядав на Міннегагу
І співав приємно-ніжно:

«Оневей! Устань, кохана!
Встань ти, квітко лісова!
Встань ти, пташко з диких прерій,
Ти красуне ніжноока!

Як ти дивишся на мене,
Я — щасливий, я — щасливий,
Мов у прерії лілея,
Що роса на неї впала!

Дух твій, люба, найсолодший
З усіх пахоців у лісі —
І досвітніх, і вечірніх,
Денних в місяць листопаду.

Вся душа моя в пориві
Тебе стріти — наче рветься
Джерело до сходу сонця
В місяць нічок найясніших.

Оневей! Співає серце,
Коли ти сидиш зо мною,—
Так співає, ніби віти
У приемний місяць ягід.

Засумуєш, моя люба,—
Мое серце спохмурніє,
Мов ріка, коли на неї
Упадуть від хмари тіні.

А як тільки посмінешся,
Мое серце знов ясніє,
Як ясніють хвилі річки
В вітру пориві на сонці.

І нехай земля сміється,
Й річка, і безхмарне небо,—
Я сміятися не можу,
Як тебе нема зо мною.

Я — один. Поглянь на мене!
Кров мого ти серця, зглянься!
Прокидайсь, моя кохана!
Оневей, устань, кохана!»

Так шляхетний Чібіябос
Всім співав пісень солодких.
Іагу, хвалько великий,
Той чудесний оповідач,
Друг старенької Нокоміс,
Так ревниво його слухав!
І проте, ревливий, бачив,
Що всі гості на бенкеті
Лиш чекають, щоб почав він
Слухачам розповідати
Казочок своїх цікавих,—
І пустих, і неправдивих.

Іагу був хвалькуватий:
Так розказував, неначе
Сам брав участь у пригодах,
А не чув про них від інших;
В тих усіх його пригодах
Сам він був найсміливіший;

Жодна дивная пригода .
Не траплялася без нього.

Як казок його послухать,
Якщо йняти йому віри,
То ніхто ніколи далі
Й вище не стріляв, ніж сам він,
Не убив оленів більше,
Не ловив він стільки риби,
Не впіймав бобрів він стільки.

І ніхто не вмів так бігати,
І пірнати так у воду,
Так далеко відпливати,
І ніхто пригод не бачив
Так багато й таких дивних,
Як чудесний оповідач —
Іагу, байкар славетний.

Його ймення за прислів'я
Землякам його служило;
І коли мисливець часом
Вихвалявся понад міру,
Або воїн, що вертався
З битви, надто запишавшись,—
Говорили: «Іагу це,
Іагу прийшов хвалитись!»

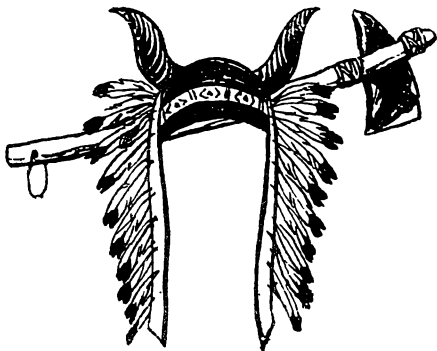
Він, колиску для малого
Гайавати спорудивши,
Обв'язав її корою
Та пучками жил оленя;
Згодом він учив малого,
Як робити луки й стріли,—

Лук — із ясена, а стріли —
Із міцних гілок дубових.
Тож серед гостей весільних
На бенкеті в Гайавати
Іагу сидів старенький,
Той чудесний оповідач.

Стали всі просить старого:
«Іагу, повідай кращі
Із своїх казок чудових,
Щоб гостей розвеселити,
Щоб весілля було краще,
Щоб не ремствували гості!»

Іагу сказав відразу:
«Ви почуєте сьогодні
Про чудесні пригоди,
Про Оссео-ворожбита, —
Син Вечірньої Зорі він.»

хп

СИН ВЕЧІРНЬОЇ ЗОРІ

и не сонце то сідає
Ген над водами ясними?
Може, то літа фламінго,
Тяжко ранений стрілою,
Й кров'ю збарвлює він хвилі,
Червонить простори моря,
Повиваючи довкола
Все у пурпур свого пір'я?

Так, то сонце там сідає,
Поринаючи у хвилі;
Небо пурпуром укрилось,
Хвилі стали малинові.
А можливо, то й фламінго

Поринає в вод безодню;
Він крилом черкає неба,
Червонить він кров'ю хвилі.

А ясна Зоря Вечірня
Ніби висить десь в сутінках —
І тремтить, і тане в небі;
Ні, то вампум мерехтливий,
Пояс то Життя Владики,
Що в сутінках пролітає,
Що гуляє в тиші неба.

Довго й радісно на захід
Іагу дивився. «Гляньте! —
Мовив він.— Зоря Вечірня!
Ви послухайте чудесне
Про Оссео слово дивне,—
Про Оссео, Зорі сина!

Якось в дні давно забуті,
Як життя лиш починалось,
Як були ми близько неба,
До богів були ми ближче,—
Жив на Півночі мисливець,
Що мав десятеро дочок.
Всі гнучкі, мов в лузі лози,
Тільки Овіні, молодша,
Мовчазна була і мрійна,
І свавільна, і примхлива,—
І з усіх була найкраща.

Одружилися всі сестри
Із вояками ставними;
Тільки Овіні, молодша,

Все сміялася з коханців
Молодих, прекрасних, мужніх.
Вийшла заміж за Оссео,
За незграбного й старого;
Був він хворий, недолугий,
Завжди кашляв, наче білка.

Та прекрасний дух чудесний
Жив у тілі у Оссео,
Що з Вечірньої спустився
Він Зорі, із Зорі Жінки,—
Зорі ніжності й кохання!
Від Зорі дістав він жар свій,
Всю красу свого духу,
Таємницю існування,—
Пишну мову свою взяв він.

І відкинуті коханці
В пишних шатах, в пишнім пір'ї,
Розмальовані напрочуд,
Насміхалися над нею,
Пальцем тикали на неї.
А вона на це казала:
«До всього мені байдуже:
До прикрас до ваших, пір'я,
Ваших посмішок та рухів,—
Я щаслива за Оссео!»

Якось раз на пишне свято
В надвечірнюю годину
Йшли всі десять юних сестер
З чоловіками своїми;
Тихо ззаду йшов Оссео
Поряд з Овіні своєю;

Жваву всі вели розмову,—
Лиш вони не розмовляли.

Все дививсь старий на захід,
Ніби щось благав для себе,
Зупинявся, придивлявся
До Зорі, що мерехтіла;
На Зорю дививсь Вечірню,—
Тільки чути було шепіт:
«А, шовен немешін, Нозе,
Зглянься, змилуйся, мій батьку!»

Тихо мовила найстарша:
«Шле молитви він до батька!
Ой, як шкода, що старик цей
Не спіткнеться десь на стежці,
Не зламає собі шиї!»
Йї засміялась так, що в лісі
Розляглась луна від сміху.

На дорозі серед лісу
Дуб лежав, що збила буря;
Він засипаний був листям,
Мохом густо вкритий зверху,
Вже зітлів увесь на порох.
І Оссео, тільки вгледів,
Стрибнув з диким криком жаху
Так, як був: старий і кволий
І незграбний, весь у зморшках.
Згодом вийшов звідти юний
І статечний, і прекрасний.

Так ось він перетворився,
Так здобув красу і юність.
Та гай-гай! Його дружина,

Його Овіні прекрасна
Теж змінилася на вигляд:
І старезна стала, й квола,
І незграбна, вся у зморшках —
Ледве ноги волочила...
Сестри й їхні чоловіки
Засміялись так, що в лісі
Розляглась луна від сміху.

Та Оссео не відмовивсь
Від дружини — йшов за нею,
Брав її за руку висхлу,
Звав її він Нінімуше,
Шепотів слова кохання,
Доки не дійшли до місця
І не сіли у вігвамі,
Що поставлений був в лісі
В честь Зорі Ясної — Жінки.

І, розбитий в своїх мріях,
За столом сидів Оссео;
Всі веселі і щасливі
Забавлялися, — Оссео ж
Тут не міг ні говорити,
Ані пити, ані їсти;
Так збентежений сидів він,
Мрійно дивлячись і сумно
То на Овіні, то вгору,
На блискуче, в зорях, небо.

Забринів враз тихий голос,
Що здалека йшов, від зірок,
Від пустель тих незорих,
Голос ніжний, наче пісня.

Промовляв він так: «Осseo!
О улюблений мій сину!
Вже розбито злії чари,
Чаклування чародійні,
Всі магiчні заклинання.
Встань, Осseo, йди до мене!

Ти скуштуй тих страв, що бачиш
Бiля себе,— чародiйну
Вони мають в собі силу,
Вони зроблять з тебе духа.
Всі миски i казани всі
Змiнять враз свою природу:
Вже не з дерева чи глини
Вони будуть, а iз срібла
I свiтить, мов черепашки,
Сяять, наче зорi, будуть.

I жiнкам не доведеться
Працювати так тяжко вдома:
Перетворяться на пташок,
Щоб пишатися красою,—
Iхнє пiр'я буде в барвах
Неба й зiрок надвечiрнiх!»

Ti слова, що чув Осseo
Й розумiв iх добре, iншим
Всiм нагадувало спiви,
Спiви пташки iздалека,—
Мов дрiмлюга озивався,
Мов самiтнiй Вавонейса
Десть спiвав у темнiм лiсi.

Враз оселя затремтiла,
Захиталась, загойдалась,

І почули всі, що вище
Й вище все вона здіймалась
Від дерев похмурих лісу
До зірок високих в небі,—
Вище, ніж верхівки лісу;
Глянь! Миски всі дерев'яні
Дивним пурпуром засяли;
Глянь! Всі келихи із глини
На срібло перетворились;
Всі жердини у вігвамі,
Наче срібло, заблищали,
Мерехтіла гостра стріха,
Мов жуків блискучих крила.

А Оссео все дивився:
Бачить — дев'ятеро сестер,
Дев'ять їхніх чоловіків
Всі змінилися у птахів:
Ті — на сойки й на сороки,
Інші — на шпаків чи круків,
Всі стрибали й цокотіли,
Пір'я чистили на крилах,
Всі пишалися убранням
І хвости всі розпускали.

Тільки Овіні, молодша,
Не змінилась, була тиха
І — стара, вся в зморшках — сумно
Все на інших поглядала.
Враз Оссео вгору глянув,—
Знову жаху крик розлігся,—
Хтось так само ще раз крикнув,
Як над дубом тим у лісі.

Ї знову стала вона юна
І прекрасна, як раніше,
А лахміття обернулось
В горностайове убрання,
Її палиця в пір'їну
Срібну враз перетворилась.

Затремтів вігвам їх знову
Та й поплив понад лісами;
До прозорих хмарок знявся
І, між зорями пропливши,
До Вечірньої Зорі він
Враз пристав, немов сніжинка,—
Так, як падає на воду
З будяка пушинка біла.

І до них з привітним словом
Вийшов батенько Оссео:
Чоло — в кучерях сріблястих,
Очі — чистії та ясні.
Він сказав: «О мій Оссео!
Тую клітку, що привіз ти,
Ту чудесну срібну клітку
З цим яскравим, дивним птаством,
Ти повісиш над дверима».

І, повісивши там клітку,
Вони — радісні й щасливі —
Батька слухали Оссео;
Володар Зорі ясної
Так сказав: «О мій Оссео!
Я почув твої молитви,
Знов зробив тебе прекрасним,
А сестер, їх чоловіків

Обернув на зграю птахів;
Обернув, щоб не сміялись
Над старим і кволим дідом
Та над зморшками старого,
А щоб бачили у ньому
І безсмертний дух, і серце;
Тільки Овіні любила
Тебе щиро і сердечно.

У оселі недалечкій,
На маленькій зірці поряд,
На одній з зірок ліворуч
Дух лихий живе та заздрий,
Ворожбит живе, Вебіно,
Що зробив із тебе діда.
Його погляд променистий
Може враз зачарувати —
Мов стріла вразити може.

Довго в злагоді, у мирі
На Зорі Вечірній тихій
Жив Оссео разом з батьком.
Довго з птаством там співучим
Клітка срібная простора
Мирно висіла в вігвахі.
Вірна Овіні для мужа
Врешті сина народила;
Був прекрасний — ввесь у матір,
Був хоробрий — ввесь у батька.

Хлопець виростав і дужчав,
І Оссео для забави
Лук йому зробив і стріли,
Відчинив він срібну клітку,

Щоб маленький син стріляти
Міг дядьків своїх та тіток —
Птахів, в пишне вбраних пір'я.

А навкруг усе кружляли
По Вечірній Зорі птахи,
Звеселяли її співом,
Прикрашали її пір'ям,
Своїм вбранням прикрашали,
Доки той мисливець юний
Не натяг тятиву лука
І на смерть не ранив пташку
У блискучім, світлім пір'ї.

Але трапилося диво:
Перед ним не пташка — жінка
Там прекрасная лежала,
В серце вражена стрілою.

Тільки кров там пролилася,
На святій Вечірній Зірці,—
Враз розбито було чари,
Знято дивнее чаклунство,
І відчув мисливець юний,
Що спускається все нижче
На чийсь руках невидних
Вниз через простори неба,
Нижче хмарок і туманів.
І спустився він на острів,
Що покритий був травою,
Десь серед Озер Великих.

Разом з ним туди спустились
Всі пташки в блискучих перах;

Заширяли, закружляли
Ніби лист в осінню пору;
Заразом спустивсь на острів
Їх вігвам з жердин сріблястих,—
Мерехтіла гостра стріха,
Мов жуків блискучих крила;
Тихо сів вігвам на острів,
І Оссео з нього вийшов,
Вийшла Овіні з вігвама.

Знову родичі змінились:
Це були уже не птахи,
А маленькі зовсім люди, —
То були дрібні пігмеї,
Злії й заздрісні Пак-Веджі.
Літом, теплими ночами,
Як Зоря Вечірня сяє,
Взявшись за руки, танцюють
Ті Пак-Веджі — і по скелях,
І на березі низькому.

Ї досі в теплий літній вечір
Видно їх вігвам чудовий,
І на березі рибалки
Часто чують співи, бачать
Танці в місячному сяйві».

І, довівши свою дивну
Розповідь оцю до краю,
Закінчивши свою повість,
Іагу оглянув коло
Слухачів, і урочисто
Він додав: «Бувають люди,—
Їх не можуть зрозуміти

І кепкують з них частенько;
Хай же повість про Оссео
Їх навчить, як кепкувати!»

Зачарованії гості,
Що ловили кожне слово
З сміхом, оплесками згоди,
Одне одного питали:
«Не про себе він говорить?
Може, ми — дядьки з тітками?»

Й знов про любовці, про пристрасть
Чібіябос заспівав їм,
Заспівав пісень солодких,
Тихомрійних, сумовитих,—
Як лила дівчина сльози
За Альгонкіном коханим.

«Тільки й думаю про нього,—
Я про милого гадаю,
Що розбив моє серденько...
О Альгонкін мій коханий!

Як із ним я розлучалась,
Він віддав мені кольчугу,
Білосніжний дивний вампум.
О Альгонкін мій коханий!

«Я піду з тобою, мила,—
Він шептав мені тихенько, —
Ти дозволь піти з тобою!..»
О Альгонкін мій коханий!

«Ой, далеко,— кажу,— любий,
Сторона моя, вітчизна,—

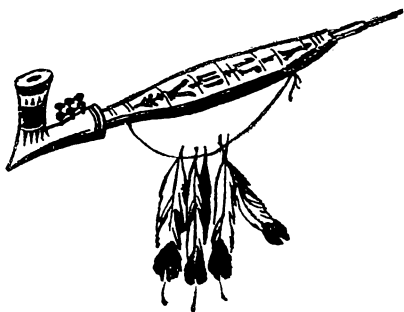
Так далеко, так далеко,—
О Альгонкін мій коханий!»

Як пішли ми, оглядалась
Раз у раз я все до нього,
Я дивилась йому в очі,
О Альгонкін мій коханий!

Під плакучою вербою,
Що лила у річку сльози,
Він стояв — стояв мій любий...
О Альгонкін мій коханий!»

Отаке було весілля,
Так гостей там розважали
По-Пак-Ківіс — своїм танцем,
Іагу — оповіданням,
Чібіябос — дивним співом;
А як все вже закінчилось,
Розійшлись додому гості,
Залишивши там щасливих
Гайавату й Міннегагу.

ХІІІ

БЛАГОСЛОВЕННЯ ПОЛІВ

азвучи, моя ти пісне,
Про героя Гайавату,
Про наступні дні щасливі
У країні Оджибвеїв.
Зазвучи про Мондаміна,
Про полів благословення!

Закопавши томагавки
Закривавлені у землю,
Оджибвеї вже забули,
Як звучить до бою заклик.
Стало тихо; міг мисливець
По лісах блукать безпечно,
Міг кену робить з берези,

У річках ловити рибу,
Ставить пастки; і дівчата
Працювать могли удома,
В лісі — сік точить із кленів,
Дикий рис в лугах збирати,
Оброблять звірячі шкури.

Навкруги щасливих селищ
Розляглись поля зелені,
Хвилювалась кукурудза
У м'яких злотистих косах,
З буйним пір'ям Мондаміна.
І жінки весною рано
Оброблять ходили поле,
Там ховали Мондаміна;
І жінки уже під осінь
З качанів зривали пір'я,
Рвучи одяг Мондаміна,
Як учив їх Гайавата.

Якось раз, як кукурудзу
Закінчили висівати,
Гайавата з мудрим словом
Так звернувся до Міннегаги,
До коханої дружини:
«Мусиш ти благословити
Наші ниви, обійшовши
Їх кругом чарівним колом,—
Захистити від загину,
Вберегти їх від хвороби,
Від усіх комах шкідливих,
Що нас завжди обкрадають.

Тож вночі, як все вже стихне,
Як пільма усе покрие,

Коли Духи Сну, Непевін,
Двері всі позачиняють
І ніхто тебе не зможе
Ні побачить, ні почути,—
Встань з своєї ти постелі,
Поскидай усю одежу,
Обійди кругом все поле,
Всі посіви кукурудзи,
Тільки косами накрита
І огорнута пільмою.

Як обійдеш тихим кроком
Чарівним всі ниви колом —
Будуть в нас жнива багаті,
Бо не буде ні хвороби,
Ні жука на тих посівах,
В чарівному тому колі,
Ані коника Кваніші,
Павуків тих Саббекеші,
Ні кобилки Папаккіне,
Ані гусениць гризучих,
Веймакквона волохатих —
Шкідників тих найстрашніших!»

На деревах біля ниви
Зграї круків зголоднілих
Із своїм царем Кагагі,
З вожаком злодюжок банди,
Сидючи, все глузували,
Все сміялись, так що віти
На деревах аж здригались,—
Так знущались з Гайавати:
«Ви послушайте,— кричали,—
Про цю змову Гайавати!»

І коли беззвучна нічка
Облягла поля з лісами
І дрімлюга Вавонейса
Заспівав пісень тужливих,
А Непевін, духи сонні,
Двері всі позачиняли,—
Встала з ліжка Міннегага,
Поскидала всю одержу
І, одягнена пільмою,
Без вагання і без страху
Обійшла кругом все поле,
Обвела чарівним колом
Кукурудзяную ниву.

Тільки чорна ніч глухая
Споглядала її вроду,—
Лиш дрімлюга Вавонейса
Чув, як билось її серце;
Огорнула її щільно
Гаскева, пільма нічная,
І ніхто не вздрів красуні,
Не сказав: «Її я бачив!»

Вранці вдосвіта Кагагі,
Цар дроздів, ворон та круків,
Всіх зібрав своїх підданців;
Гомінливих, галасливих
Мародерів чорних зграю
Всю зібрав, і полетіли
Всі на ниву Гайавати,
На могилу Мондаміна.

«Із могили, де сховали
Мондаміна, його вирвем,

Хоч його чарівним колом
Обвела Вода Грайлива,
Хоч священними слідами
Оточила Міннегага!»
Так гукали мародери.

Гайавата ж обережний,
Що підслухав ці погрози,
Зміркував, чим відповісти
На зневажливі ті крики:
«Ні! — сказав він, — друзі-круки,
Й ти, Кагагі, їхній царю!
Я провчу таки вас добре!
Пам'ятатимете довго!»

Вставши вдосвіта раненько,
Він тенета на всю ниву
Розіп'яв, щоб половити
Мародерів отих чорних;
Сам же в засідці заліг він
У гаю сосновім поряд
І почав чекати круків,
Всіх ворон, дроздів і галок.

І закрикали ворони,
З шумом сіли всі на ниву,
Дружно сіли всі на ниву
Та й взялися працювати
Хто ногою, а хто дзьобом
На могилі Мондаміна.
І хоч дуже були хитрі,
Добре тямили зле діло,—
Не збагнули небезпеки,
Що нависла вже над ними,

І попалися в тенета,
Що розставив Гайавата.

Він із засідки виходить,
Поміж ними походжає,
Поглядаючи так грізно,
Що й хоробрі заквилили.
Він без жалощів їх нищив —
Тих, що справа, й тих, що зліва,
А їх трупи бездиханні
Вішав пугалами в полі,
Щоб надалі захистити
Від мерзенних мародерів
І над ними щоб помститись.

Тільки круків цар Кагагі,
Цар ворон, дроздів та галок,
Лиш один живий zostався
Як заложник на майбутнє
Від воронячого птаства.
Мотузочком берестовим
Переможець Гайавата
Прив'язав свого бранця
На самім вершку вігвама,
На самім вершечку стріхи.

«О, ти круку мій, Кагагі!
Ти — вожак всіх мародерів,
Розпочав ти зле це діло,
Перший ти мене образив,—
Тож триматиму тебе я,
Мов заложника, в вігвамі;
Це — наука для нащадків!»

Та й залишив його, злого
І похмурого, на сонці
На самім вершку вігвама;
Крякав люто той з досади,
Бив крильми від пересердя,
Марно прагнучи до волі,
Марно кличучи на поміч.

Літо йшло, і Шавондазі
Дихав жадібно, жагуче,
З півдня пахощів наносив,
Поцілунки слав тендітні;
Кукурудза достигала
І стояла у зелених
Та в златавожовтих шатах,
В буйних пір'ях, у оздобах;
Качани ж уже світились
Крізь посохлі кожушанки.

І старенькая Нокоміс
Якось мовила невістці:
«Зараз — місяць листопаду,
Місяць збору урожаю;
Кукурудза вже готова,
Вже пора її збирати —
Час боротись з Мондаміном,
Час зривати кожушанки,
Зерно лущити добірне!»

І весела Міннегага
Вийшла радісна з вігвама
Із старенькою Нокоміс,
І, жінок усіх зібравши
Та дівчат із юнаками,

Подалися вони на поле
Качани злотисті лущить.

На узліссі біля ниви,
В тіні бору запашного,
Вояки й діди сиділи
І посмоктували люльки,
Не порушуючи тиші,
На роботу поглядали,
На веселую роботу
Юнаків, жінок, дівчаток,
Прислухались до розмови,
Сміху й гомону на полі:
Це співали реполови,
Стрекотали це сороки
І сміялися ворони.

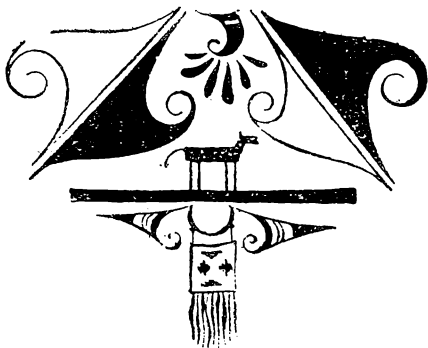
І коли якісь щасливі
Молоді дівчачі руки
Виривали червонавий,
Весь прями́й качан та рівний,—
«Нашке! — всі разом гукали,—
Нашке! Буде твій коханий
І вродливий, і щасливий!»
«Уг!» діди відповідали
З свого місця на узліссі.

А якщо комусь траплявся
Чи кривий, чи почорнілий
Чи то миршавий, чи жовтий
Кукурудзяний качанчик,—
Враз зривавсь глузливий регіт
На все поле — аж до лісу;
Дехто, раптом зігнувшись,

Мов дуга, із себе діда
Удавав — чи то каліку —
І співали всі, й сміялись:
«Вагемін! Він зерно краде!
Пеймосейд! Він — розбишака!»

Поле все бриніло сміхом,
А з вігвама Гайавати
Злий Кагагі, цар всіх круків,
Озивався: крякав, квилів
Від нестриманої люті,
І йому відповідали
З лісу чорні мародери.
«Уг» з-під лісу озивались,
Сміючись, діди старенькі.

XIV

ШПСЬМЕНА

Я

кось мовив Гайавата:
«Як все в світі марно гине!
Навіть дід старий не може
Пам'ятати всі звичаї,
Славних воїнів пригоди
Та пригоди всіх мисливців,
Мудрість знахарів великих,
Ворожбитів дивну спритність,
Чарівнії сни та мрії
Невгамовних Джосекидів.

Хто помер, того забули;
Мудрий мовить — його слово
Гине в вухах тих, хто слуха,

Не доходить до нащадків,
Що народження чекають
В таємничому майбутнім,
У часи, нам не відомі.

На могилах в нас немає
Жодних знаків чи малюнків;
Хто лежить в них, ми не знаєм.
Знаєм лиш, що в них там — предки
Невідомого нам роду;
Зник навіки їхній тотем:
Знак Орла то був чи, може,
Знак Бобра, а чи Ведмедя,—
Хто зна; знаєм лиш: то предки.

Віч-на-віч ми розмовляєм,
А з відсутнім не говорим;
Ми не можемо послати
Голос свій в краї далекі;
Посланця послать не можна
Із донесенням таємним,
Бо набреше, перекрутить,
Доповість, кому не треба».

Так у лісі Гайавата
Сам розмову вів з собою,
Все міркуючи, як краще
Для людей знайти добробут.

Вийняв фарби із кишені,
Вийняв фарби різнобарвні
Й на корі гладенькій білій —
Із берези — малювати
Став фігури таємничі,

Чудернацькїї фігури,
Йї кожна мала зміст виразний,
Слово, думку, зміст таємний.

Гітчі-Маніту, могутній
Володар, мав свій малюнок:
На яйці — чотири крапки,—
Це чотири вітри неба.
«Дух великий є усюди»,
Зміст такий той мав малюнок.

Гітчі-Маніту, могутній
Дух бридкого зла й незгоди,
Мав всі обриси Кенєбік,
Змія хитрого й лихого.
«Дуже спритний, дуже хитрий
Цей повзучий дух незгоди»,
Зміст такий той мав малюнок.

І життя, і смерть — це кола:
Перше — світле, друге — темне;
Змалював він сонце й місяць
І людей, звірів та гадів,
І ліси, озера й гори.

Для землі провів він риску,
А для неба — дуги гнуті;
Світлий поміж них проміжок —
Був це день, а в зорях — вечір;
Сонце сходить — крапка зліва,
А заходить — крапка справа;
Полудень — то крапка зверху.
Дощові густії хмари
Там були, як справжні хвилі.

Як сліди йдуть до вігвама —
Знак запрошення на збори,
На приемную розмову.
Закривавленіі руки —
Символ неристі, руїни,—
Знак ворожий, знак зловісний.

Ці малюнки Гайавата
До свого поніс народу;
Пояснив він зміст таємний
І сказав: «Погляньте: ваші
Всі могили без позначок;
Тож на кожній намалюйте
Ви фігуру, знак родинний,
Ви змалюйте тотем роду,
Так щоб кожен ваш нащадок
Відрізнити міг могилу».

І вони всі поробили
На могилах свіжих знаки:
У тих знаках — тотем роду,
Символ батьківський, родинний —
Знак Північного Оленя
Чи Ведмедя, Черепахи,—
Перевернутий, щоб видно
Було з того, що хазяїн
Упокоївся і в порох
Вже давно перетворився.

І пророки-Джосекиди,
І Вабени-ворожбити,
Й Меди-знахарі були там.
Кожен з них якусь фігуру
На корі зробив чи шкірі;

У фігурах тих містичних
Та жахливих і яскраво
Розмальованих — пісні всі,
Що колись вони співали.

Дух Великий, Дух той творчий
Був, мов промінь на все небо,
Змій Великий, Змій-Кенєбік —
Мов якийсь червоний гребінь,
Повзучи, дививсь на небо;
І яскравий промінь Сонця,
Й Місяця щербатий серпик,
І сова, й орел, і яструб,
І баклан — чарівна птиця,
Безголові трупи, люди,
Злою вражені стрілою.
Закривавлені руки,
Що стриміли просто вгору,—
Все було у тих фігурах.

Малювали ці малюнки
На березі і на шкірі;
То були пісні про битву
І пісні про полювання,
Про чарівні заговори;
Мало все якусь фігурку,
Кожна пісня — власний символ.

Не забули й про любовні
Співи, ніжні та цілющі,
Ніби знахарські ліки,
І могутні, наче битва;
Так уславлено кохання
В символах, в тендітних рисах.

Чоловік ось на малюнку
Геть забарвлений в червоне:
Це — музика, що кохає;
Промовляє він: «Ця барва
Надає мені могутність!»

А он там — ця сама постать
Вже сидить, на барабані
Грає й каже: «Прислухайтесь
Ви до звуків мого співу!»

А ще далі — ця ж постать
На поріг вігвама сіла
Й ніби каже: «Я приїхав,
Щоб посидить, поспівати
Про кохання таємниці!»

Далі — жінка з чоловіком,
Стоючи пліч-о-пліч поряд,
Обнялись так, що здається,
Ніби це — одна істота;
Він співає: «Твоє серце
Пломеніє від кохання,
Твої щічки червоніють!»

Он на острові далекім
Ходить дівчина самотня;
Символ: «Хоч ти десь далеко,
Хоч сама на весь ти острів,
Та кохання нас єднає.
Його сила, його пристрасть
Нас приваблює взаємно,
Доки зовсім не з'єднає!»

Далі — знов дівчини постать;
Вона спить, коханець — поряд.
Він їй, сонній, так шепоче:
«Хоч блукаєш ти далеко,
Десь в країні Снів, Мовчання,
Та кохання голос чуєш!»

На останньому малюнку
Серце зведено у коло,
В зачарованеє коло.
Ось малюнка зміст таємний:
«Ти відкрила мені серце —
Я тепер йому співаю!»

Так от мудрий Гайавата
Всім показував величні
Таємниці малювання
І письма складною штуку —
На корі гладкій берези,
На оленя жовтій шкірі
Та на батьківських могилах.

xv

ПЛАЧ ГАЙАВАТИ

ці часи лихії духи,
Духи сварок, зла, незгоди,
Що їм мудрість Гайавати
Супокою не давала,
І кого весь час гнівило —
З Чібіябосом, бач, знався,—
Духи ці ввійшли у змову,
Щоб ту дружбу поламати.

Обережний Гайавата
Часто так звертався до друга:
«О мій друже! Будь зо мною,
Щоб злі духи не вразили!»
Та безпечний Чібіябос

Лиш струсне бувало чубом,
Посміхнеться й тихо скаже:
«Ти не бійся, любий брате!
Не пошкодять мені духи!»

І коли зима скувала
Береги Озер Великих,
І сніжинки закружляли
Між сухим дубовим листям,
Між гіллям ялин зелених,
Опадаючи на землю,
Він, озброєний, на лижах,
Геть забувши слово брата,
Не згадавши про злих духів,
Вийшов якось раз із дому
Полювати на оленя.

Бачить враз перед собою
Він оленя, що стрибає
По льоду Озер Великих;
Вітром він за ним полинув
І стрибнув на лід зрадливий,
Геть про все в цю ж мить забувши.

Та під кригою в засідці
Духи злі його чекали
Й підломили під ним кригу,
Потягли на дно піщане
І в піску його сховали.
Анктегі, цих вод владика,
Водяний божок дакотський,
Сам втопив його в бездонних
Темних водах Гітчі-Гумі.

І з прискалку Гайавата
Крик такий послав жахливий,
Повний болю, повний гніву,
Що бізони зупинились
І вовки завили в лузі,
А луна, мов грім, лунала
Дужче й дужче: «Байем-вава!»

В чорний колір лоб помазав,
Голову сховав під ковдру
Й так сидів в своїм вігвамі
Він в сльозах сім довгих тижнів.
Чувся стогін і шептання:

«Ти помер, співаче любий,
Наш прославлений музико!
Ти пішов від нас назавжди,
Ти пішов, щоб бути ближче
До музик усіх Владики,
До співців усіх Владики!
О мій брате — Чібіябос!»

І засмучені смереки
З пурпуровими шишками
Опахалами махали,
Утішаючи зітханням
І вплітаючи скорботу
В тяжке горе Гайавати.

І прийшла весна, й даремно
Чібіябоса чекали
І струмочок Себовіша,
Й ліс, і в лузі очерети.

З верховіття озивалась
Синя пташка Овеіса:
«Чібіябос! Чібіябос!
Він помер, музика дивний!»

І вільшаночка Опічі
Теж співала на вігвамі:
«Чібіябос! Чібіябос!
Він помер, музика ніжний!»

Уночі ж понад лісами
Було чути всюди скарги
Від дрімлюги, Вавонейси:
«Чібіябос! Чібіябос!
Він помер, співець чудовий,
Найніжніший з музикантів!»

І тоді зібрались Меди
І Вабени-ворожбити,
І пророки Джосекіди,
Щоб піти до Гайавати.
Збудували вони поряд
Зразу ж свій Вігвам Священний
В порятунок Гайаваті
Та й пішли до нього разом
Тихим і сумним походом,
Несучи торбинки ліків,
Шкури рисі, шкури видри,
Несучи коріння й трави,
Наймогутніші ліки.

І, почувши їхні кроки,
Гайавата втихомиривсь,
Більш не згадував про друга,

Не питався він нічого;
З голови лиш скинув ковдру,
Змив з обличчя чорну фарбу,
Мовчки вмився Гайавата
Й мовчки вслід пішов за ними
До Священного Вігвама.

Там дали йому магічний
Напій з м'яти, із Намавуск,
З деревію, Вабеновуск.
І забили барабани,
Загриміли калатала;
Заспівали поодинокі
Й хором разом заспівали:

«Сам я, сам! Дивись на мене!
Це Гірський Орел говорить!
Ви збирайтесь, білі круки!
Мені в поміч громи шліте
І невидимії духи!
Чую — їхній голос кличе,
Їхній голос кличе в небі!
Я зроблю тебе враз дужим,
Я загою твої рани,
О мій брате, Гайавато!»
«Гай-о-ге!» вторують хори.
«Ве-га-ве!» чарівні хори.

«Усі змії — мої друзі!
Соколів трягну я пір'ям!
Манг, гагара, буде вбитий,—
Я прострелю його серце!
З зроблю тебе враз дужим,
Я загою твої рани,—

О мій брате, Гайавато!»
«Гай-о-ге!» вторують хори.
«Ве-га-ве!» чарівні хори.

«Я — пророк, чий дужий голос
Розхита вігвама стіни;
Затремтить Вігвам Священний,
Захитається в основі!
Як я йду, під мною небо
Гнеться, сповнюється гуком;
Я загою твої рани,—
О мій брате, Гайавато!
Встань, скажи, о Гайавато!»
«Гай-о-ге!» вторують хори.
«Ве-га-ве!» чарівні хори.

Трясучи над головою
Гайавати торбинками,
Станцювали маги танець.
І він, виснажений, стрибнув,
Як людина, що відразу
Ізцілилась від недуги;
Як зникають в небі хмари,
В голові так зникли думи
Хворобливі, сумовиті;
Як зникає з річки крига,
Зникла з серця так гризота,
Всі страждання його прикрі.

Чібіябосу гукали,
Щоб устав з глибин підводних,—
Щоб устав брат Гайавати
Із пісків Озер Великих.
І такі були могутні

Тії крики ворожбитів,
Що почув він із могили
У пісках Озер Великих;
Із пісків устав, прислухавсь:
Чує музику і співи
І, скорившись, на той виклик
Він прийшов і на порозі
Став, не входячи в оселю.

Через щілину у дверях
Йому кинули жарину —
Знак, що буде він віднині
Богом мертвих, богом духів,
Що палитиме багаття
Всім, хто буде помирати
Відтепера і довіку,—
Щоб освітлювать дорогу
До похмурого Поніма,
До країни Того Світу.

Від села, де народився,
Від осель, що його знали,
Чібіябос тихо-тихо
Через темний ліс полинув,
Ніби дим в пориві вітру!
Де проходив, не рухнулись
Ані віти, ні травичка.
І сухе опале листя
Й разу не зашаруділо.

Так чотири дні ішов він
По дорозі всіх померлих,
Лиш суницями живився;
На колоді переплив він

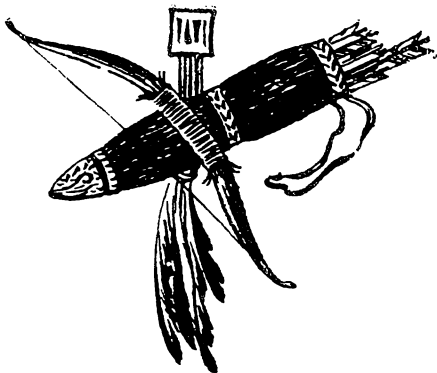
Оповиту сумом річку,
Срібне Озеро проплив він
І добувсь в кену камінній
Аж до Острова Блаженних,
До Країни Духів — тіней.

І в мандрівці тій повільній
Бачив він багато духів,
Що ішли, зігнувши спину,
Навантажені надмірно:
Там і зброя, там і посуд,
Різні страви та напої
Для далекої дороги.

Гірко ремствували духи:
«Нащо нам тягар цей здався!
Краще б голими нам бути,
Не поїсти, не попити,
Ніж тяжку терпіти ношу
В безконечній цій дорозі!»

Гайавата ж вийшов з дому
Та й подавсь на схід, на захід,
Щоб навчити всі народи
Зіллям гоїти всі рани,
Рятуватись від отрути,
Від хвороби, від недуги.
Так розкрито було людям
Таємниці ворожбитів.

XVI

ПО - ПАК - КІВІС

Час згадать, як По-Пак-Ківіс,
Чепурунчик Єнадізі,
Що його народ звав блазнем,—
Як красунь той Єнадізі
Дратував село безладням;
Час згадати, як тікав він
Від героя Гайавати,
Пригадати всі мандрівки
І кінець пригод численних.

Там, де берег Гітчі-Гумі,
Там, де дюни Него-Вуджу,
Поблизу Озер Великих
Жив красунчик По-Пак-Ківіс.

Це був той, хто, мов скажений,
Насипав піску у купи
Там, де дюни Него-Вуджу;
Це був той, хто так запально
На весіллі Гайавати
Танцював, мов божевільний,
Танець Старця всім на радість.

Тож шукаючи розваги
Чи пригод, з свого вігвама
Якось вийшов По-Пак-Ківіс
Та й до селища подався.
Там застав юнацтво в зборі,
В хаті Іагу старого,
Що розказував про дивні
Й чудернацькії пригоди.

Він розказував, як ласка
Випускала з неба літо,—
Як зробила в небі дірку,
Як забралася на небо
Й відтіля погоду літню
Зразу ж вислала на землю;
Як попробувала видра
Перша в небо теж забратись.
Як борсук, бобер із риссю
Намагались це зробити:
На вершини гір піднявшись,
Били в небо кулаками,
Били лапами у небо,
Били, били — не пробили;
Як хотіла росомаха
Першою туди добратись,
Ноги гнула, наче білка,
Й випрямляла, мов цвіркунчик.

«Раз плигнула,— дід промовив,—
Бачить — небо там над нею
Ізігнулось, наче крига,
Коли хвилі підпирають;
Вдруге стрибнула — і чує:
Небо тріснуло над нею,
Як у повінь тріска крига;
І плигнула вона втретє —
Полетіли з неба скалки;
Росомаха — стриб у дірку! —
А Оджиг, химерна ласка,
Вже сидить там поряд з нею!»

«Годі слухать! — По-Пак-Ківіс
Заукав, ввійшовши в хату.—
Я стомивсь від оповідань
Іагу, старого діда,
Та від вміння Гайавати.
Хочу ваше товариство
Я меткішим чимсь розважить!»

І з торбинки шкіряної
Він врочисто витягає
Гру у «чашу та фігурки».
Цих фігурок чотирнадцять,
Пофарбованих у білу
А також червону фарбу:
Дві Кенабік — дві зміючки,
Пішаків два, Інінівуг,
Та дубинка Пагамогон,
Та тоненька рибка Кіго;
Там були іще чотири
Круглих диски Озевобік,
Троє Шешебвуг — качаток.

Костяні були всі, в фарбах,—
Опріч круглих Озевобік,
Що були всі з бронзи й мали
Темний блиск з одного боку.

Всі фігурки вкинув в чашу,
Й добре їх перемішавши,
На долівку висипає
І пояснює гру так він:
«Всі червоним зверху впали,
І стоїть одна Кенабік;
Всі чотири Озевобік
Впали зверху темним боком:
Всього тут — сто тридцять вісім».

Далі знову вкинув в чашу,
Й добре знов перемішавши,
Викидає на долівку
І пояснює всім знову:
«Дві Кенабік — зверху білі,
Інінівуг — зверху білі,
Решта всі — червоні зверху.
Всього — п'ятдесят і вісім».

Так азартної навчив він
Гри усіх, хто був в хатині,
Перебравши всі випадки,
До пуття все пояснивши;
Десять пар очей уважно
Стежили за кожним рухом.
Іагу старий озвався:

«Я чимало ігор знаю,
Грав багато, як траплялось
Жити мені в чужих країнах.

Той, хто гратиме зо мною,
Мусить мать проворні пальці;
Ти не чванься, По-Пак-Ківіс,
Не тягайся ти зо мною,
Бо навчу тебе, як грати
В Пагозейн — фігурки й чашу!»

Отже, сіли вони грати —
Юнаки й старі — із дідом;
На одержу, зброю грали
І сиділи до світанку.
Грали, доки Єнадізі,
Доки хитрий По-Пак-Ківіс
Не забрав собі всі скарби,
Найкрасивішу одержу,
Шкури бурого оленя,
Горностайові всі шкурки,
Пояси, прикраси з пір'я,
Зброю, люльки і торбинки.
Десять пар очей уважно,
Мов вовки, на гру дивились.

І щасливий По-Пак-Ківіс
Мовив: «У своїм вігвамі
Я — один, мені потрібен
У пригодах всіх товариш;
Я хотів би Мешінава,
Служника собі хотів би.
Мушу ще раз я рискнути.
І поставити всю здобич,
Все, що виграв я в цій хаті,
На один удар в Пагозейн:
На пристойного хлопчину!»

Був юнак там літ шістнадцять,
Іагу старого небіж,
Зір Туманний називався.

Як вогонь засяяв в люльці
Із-під попелу, так само
Заблищали очі діда
Іагу з-під брів кошлатих.
«Уг!» він кинув молодому;
«Уг!» сказали дружно гості.

Чашу дід затиснув міцно
У своїх кістлявих пальцях,
Стиснув міцно він Онегон
І, розлючено струснувши,
Висипав усі фігурки,
Висипав перед собою.

І червоні дві Кенабік,
І червоні Інінівуг,
І Шешебвуг впали зразу,
Ї були темні Озевобік
Та ще й біла рибка Кіго,
Тобто разом — п'ять, не більше.

Посміхнувшись, По-Пак-Ківіс
Чашу взяв, струснув фігурки
І, піднявши чашу вгору,
Все розсипав кругом себе:
Темні й світлі — Озевобік;
Решта — білі і червоні;
Всі лежали, а стояла
Лиш єдина Інінівуг.
І лукавий По-Пак-Ківіс,

Стоючи поміж гравцями,
Так промовив: «П'ять десятків!»

Десять пар очей уважно,
Мов вовки, на гру дивились.
І дивились, як з вігвама
Скарби виніс По-Пак-Ківіс
З служником своїм статечним,
Іагу старого хлопцем;
Вони винесли всі шури
Горностая і оленя,
Пояси і люльки, й зброю.

«Віднеси,— так По-Пак-Ківіс
Мовив, віялом махнувши,—
В мій вігвам, аж ген на захід,
До тих дюн на Него-Вуджу!»

І гарячі, і червоні
Були очі в Єнадізі,
Як він вийшов літнім ранком,
Прохолодним літнім ранком.
Птахи весело співали,
У лугах струмки бриніли.
І в самого Єнадізі
Серце весело співало,
Билось, мов струмок, в тріумфі,
Як по селищу ішов він
У сутінках світлих ранку
З віялом із пер коштовних —
Пер індічних, лебединих;
Перед ним вігвам виднівся:
То — оселя Гайавати.

Мовчазна була оселя;
На поріг ніхто не вийшов,
І ніхто не привітався,
Лиш пташки навкруг оселі
Все літали, все співали
І шукали собі зерен.
Лиш озвався з-над вігвама
Круків всіх король, Кагагі,
Став горлати від наруги
Й привітавсь до Єнадізі.

«Всі пішли! Вігвам порожній!»
Так промовив По-Пак-Ківіс
І лихе задумав діло.
Тут немає Гайавати,
І пішла Вода Грайлива,
І пішла стара Нокоміс,
Можеш тут робить, що хочеш.

Крука він захопив за горло
І крутнув його шосили,
Мов мішком з цілющим зіллям.
Задавив він вмить Кагагі
Та й залишив, щоб він висів
На самім вершку вігвама,—
Щоб хазяїна зганьбити,
Щоб образить Гайавату.

Крадькома в вігвам заходить,
Розкида круг себе речі —
Всякі речі господарські —
Далі купу накидає
Казанів, горщечків, чашок,
Шкір оленячих, бобрових,

Шкір із видри й горностая,
Щоб зганьбить стару Нокоміс,
Щоб образить Міннегагу.

І, пішовши собі далі,
Він співав, свистав по лісі,
Він висвистував до білок,
Що сміттям жбурляли в нього,
Лісовим пташкам співав він,—
Ті йому відповідали.
Теж і весело, й завзято,
Сидячи між темним листям.

Далі виліз на ті скелі,
Що звисали в Гітчі-Гумі;
На вершечку скелі сівши,
Він чекати став злорадно,
Щоб вернувся Гайавата.

Горілиць він ліг на скелі;
Десь внизу примхливі хвилі
Бушували, вирували,
Навіваючи дрімоту;
Десь вгорі нап'яте небо
Теж дрімоту навівало;
А кругом ширяли в небі
Й пурхали, і гомоніли
Гайаватині курчата —
Всюди зграями літали.

Він їх нищив безоглядно,
Убивав їх цілі зграї.
І закидав увесь берег
Трупами пташок невинних.

Бив їх, доки чайка Кейошк,
Що ще вище його сіла,
Не гукнула: «По-Пак-Ківіс!
Що ж бо він кривавить руки!
Посланців пошліть до брата,
Гайавату сповістіте!»

xvii

ПОГОНЯ ЗА ПО - ПАК - КІВІСОМ

край розгнівавсь Гайавата,
Як вернувся він додому,
Як побачив там безладдя,
Як почув він, що накоїв,
Що накоїв той лукавий,
Той підступний По-Пак-Ківіс.

Важко дихав Гайавата,
Лаявся і гув, як шершень,
І в словах його гарячий
Гнів був, гостра лють безмежна.
«По-Пак-Ківіса уб'ю я,
Я уб'ю цього злочинця!
Не такий вже світ широкий.

Не така вже та дорога,
Щоб не міг його догнать я,
Щоб не міг здійснити помсту!»

І ось рушили в дорогу
Гайавата і мисливці
По слідах злочинця свіжих —
Через ліс, де він проходив,
До тих скель, де ліг спочити,—
Тільки їм не пощастило
По-Пак-Ківіса впіймати:
Лиш знайшли траву прим'яту
Й кущ прим'ятої чорниці
Там, де він лежав недавно.

Зупинившись у низині,
Серед пишних лук, Маскодей.
По-Пак-Ківіс, обернувшись,
Їм послав глумливий виклик —
Знак погорди, знак образи.
Запалився Гайавата
І гукнув з вершин високих:
«Не такий вже світ широкий,
Не така вже та дорога,
Щоб не міг його догнать я,
Щоб не міг здійснити помсту!»

Через скелі, через ріки,
Чагарі, ліси дрімучі,
Біг лукавий По-Пак-Ківіс;
Він стрибками антилопи
Дострибав аж до струмочка,
Що дзюрчав у пуші лісу,—
До спокійного затону.

Тут бобри звели загату;
Тут ставок ген-ген розлігся.
Із води тут випинались
Густолистії дерева,
Водяні цвіли лілеї
І шептались очерети.

Став на греблі По-Пак-Ківіс,
На загаті з віття-хмизу,
Де водичка хлюпотіла,
Де початок брав струмочок.
З дна ставка бобер тут вплив
І здивовано поглянув
З запитанням у очицях
На чужинця Єнадізі.

Став на греблі По-Пак-Ківіс,
Пальці ніг вмочивши в воду
Срібноводого струмочка,
Та й звернувся до бобра він,
Посміхаючись привітно:

«Друже мій, Амік, мій бобре!
Хороше в водиці свіжій!
Ти дозволь мені пірнути,
У твоїй спочить оселі,—
Ти зроби бобра із мене!»

Обережно відповів той,
Дав він відповідь такую:
«Я пораджусь із ріднею,
Я про це бобрів питаю!»
І пірнув в холодну воду,
І спустився на дно, мов камінь,

Там, де лист лежав опалий,—
В буйну зарость очерету.

Став на греблі По-Пак-Ківіс,
Де водичка хлюпотіла
І дзюрчала у долині,
По камінчиках дзюрчала,
Розливалася спокійно.
А навкруг зеленим віттям
Ліс шумів, шепталось листя
Й світлі зайчики стрибали
По воді і по загаті.

Враз з'явилась над водою
Голова одна і друга,
Далі третя показала,
Поки весь затон не вкрився
Обережними бобрами.

І промовив По-Пак-Ківіс,
До бобрів таке сказав він:
«Ваша хата дуже гарна
І безпечна, мої друзі;
Я б хотів лиш вас просити,
Щоб ви хитрощів доклали
І бобром мене зробили!»

«Ну, гаразд,— Амік промовив,
Цар бобрів, володар гідний,—
Опускайся разом з нами
Аж на саме дно ставкове!»
І спустивсь з бобрами разом
Аж на дно злий По-Пак-Ківіс;
Вся одежа почорніла;

І шкарпетки, й мокасини,
І оздоби з пір'я в чорний
Хвіст бобра перетворились.
Геть змінився По-Пак-Ківіс!

«Ти зроби, щоб став я більшим,—
До царя бобрів звернувся,—
Більшим від бобрів великих!»
«Що ж, гаразд! — відповідає
Йому Амік,— як увійдеш
В наш вігвам, тебе зроблю я
В десять раз від інших більшим!»

І, пірнувши у спокійну
Воду ставу, По-Пак-Ківіс
Унизу, на дні, побачив
Віття, пні і купи корму,—
Це — запаси на зимівлю,
Проти голоду запаси;
Далі він побачив арку
Й двері до кімнат великих.

Ледь поріг переступив він,
Став товстішати й зробився
В десять раз від інших більшим;
«Будеш в нас,— бобри сказали,—
Ти віднині царювати!»

Та недовго По-Пак-Ківіс
Царював в бобровім царстві.
Незбаром всі почули
Вартового осторогу,
Що сидів понад лататтям;

Він гукнув: «Ось Гайавата,
Гайавата і мисливці!»

Раптом крики залунали,
Тупіт ніг вгорі почувся,
Тріск і гуркіт, грізний натиск,
І вода в покої раптом
Ринула, завирувала
З-під розбитої загати.

Дах підводної оселі
Рознесли мисливці в друзки;
В отвір сонце засвітило,
І бобри давай стрибати
Із дверей своєї хижки
І тікати туди, де глибше.
Та могутній По-Пак-Ківіс,
Розтовстілий неймовірно
І від їжі, і від пихи,
Не проліз за ними в двері.

А знадвору Гайавата
Вже гукав: «О По-Пак-Ківіс!
Знай, що марно схитрував ти
І в бобра перетворився!
Не втечеш вже, По-Пак-Ківіс!»
І мисливці враз забили
По-Пак-Ківіса до смерті,—
Ударяли так, неначе
Молотили кукурудзу.

Потім шестеро мисливців
Понесли бобра додому

На носилках із жердинок;
По-Пак-Ківіс не загинув,
Хоч здавався він і мертвим,—
Джібі, дух його, живий був.

Він і борсався, і рвався,
Й бивсь, неначе та запона,
Що метляється в вігвамі,
Коли дме зимовий вітер.
І, напруживши всі сили,
Він покинув мертво тіло,
Щоб набрать тієї форми,
Що була йому властива,—
По-Пак-Ківісом лукавим
Зник він в темній хащі лісу.

Та обачний Гайавата
Все примітив, перш ніж зник той,
Вгледів постать Єнадіззі,
Що зникав в сутінках лісу,
У густім бору сосновім,
Несучися до галяви,
До галяви серед лісу,
Ніби вітер, що згинає
На своїм шляху дерева,
Та його, неначе злива,
Доганяв вже Гайавата.

Ось, засапаний, до ставу
Підбігає По-Пак-Ківіс,
Де серед лілей болотних
Пішнеку, качки, водились;
Прокладаючи дорогу
В очереті, качки дикі

То пірнали, то вертілись,
То здіймали вгору клюви,
То у тінь дерев ховались,
То мигтіли в сяйві сонця.

«Пішнеку! — так По-Пак-Ківіс
Крикнув їм,— мої сестриці!
Оберніть мене на качку,
Дайте стрій ваш, ваші шиї,—
Тільки хай я буду більший
В десять раз, аніж самі ви!»

І змінився він у качку,
Що великі має крила,
В качку з повними боками,
З дзьобом довгим, наче весла,
В качку більшу від всіх інших —
Певно, більшу разів в десять.
У цю ж мить на берег ставу
Вибіг з лісу Гайавата.

І, крильми залопотівши,
Здійнялись качки угору
Із зелених островочків,
Від лілей та від латаття
Й По-Пак-Ківісу сказали:
«Летячи, не здумай глянуть
Вниз,— дивись все перед себе,
Бо спітка тебе нещастя,
Лихо трапиться з тобою!»

І летіли все на північ,
У туман, при сяйві сонця;
Полювали по болотах,
Спали в хащах очеретів.

Вранці ж, як вони здіймались,
Завжди вітер дув південний
І їх ніс усе на північ,—
Свіжий вітер, дужий вітер.
Раптом чують вони гомін
Голоси людські лунають,
Долітають грізні крики,
Знизу, з селища під ними.

Люди в селищі дивились
Вгору з подивом великим,
Їх вражали надзвичайно
По-Пак-Ківісові крила,
Ширші за двірну завісу.

І впізнав тут По-Пак-Ківіс
Дужий голос Гайавати,
Іагу старого крики,
І забув про остороги
Та й поглянув вниз, під себе.
І в ту ж мить могутній вітер
Поламав у нього крила,
Закрутив, поніс додолу.

І даремно По-Пак-Ківіс
Хтів тримати рівновагу,—
Він спускався все нижче й нижче.
Ось і селище вже видно,
Видно і качину зграю,
Тільки люди — ближче й ближче,
А качки — все далі й далі;
Дужче все лунають крики,
Пересипані злим сміхом,
Вже качок вгорі не видно,

А земля — перед очима.
Смерть — в просторах зимних неба,
Смерть — серед людей та криків,—
І з жахливим диким криком
Качка падає додолу
Із поламаними крильми.

Та душа ще не пропала,
Не загинула тїнь качки,—
І красунчик Єнадізі
Знов вернув свої всі форми
Й знову кинувся тікати;
Навздогін йому лунали
Лиш погрози Гайавати:
«Не такий вже світ широкий,
Не така вже та дорога,
Щоб не міг його догнать я,
Щоб не міг здійснити помсту!»

Був так близько По-Пак-Ківіс,
Що рукою Гайавата
Мало не вхопивсь за нього.
Але хитрий По-Пак-Ківіс
Закружляв, заметушився;
Збив повітря він у вихор,
Зняв пісок і листя вгору
І, не гаючи й хвилини,
Заховався в дуплі дубовім.
У змію він обернувся
Та й пропав десь між корінням.

І правиця Гайавати
Розтрощила дуб у друзки,
На дрібнесенькі шматочки

Дуб могутній розтрощила.
Та даремно: По-Пак-Ківіс,
Знов набравши форм людини,
Зразу кинувся тікати,
Знявши вітер, вихор з пилу,
Та й подавсь до Гітчі-Гумі,
Берегів Озер Великих,
До Скелястих гір, що в небо
Підіймались над водою.

І старезний верховинець,
Гірський Маніту могутній,
Дав прохід йому відразу ж
До глибокого провалля
І надав йому притулок
У своїх печерах хмурих
І дозволив відпочити
У покоях потаємних.

Підійшовши, Гайавата
Не знайшов проходу в скелі;
В рукавицях Мінджікаун
Заходився пробивати
Він ту скелю непорушну
І кричав у лютім гніві:
«Відчини! Я — Гайавата!»
Та старезний верховинець
Не схотів його пустити
У покої таємничі,
У свої печери хмурі.

І він зняв до неба руки
І покликав Вейвоссімо,
Бурю, й громи, Еннемікі;

І вони прийшли в сутінках,
До Озер прийшли Великих,
Від Гримучих гір далеких;
Затремтів тут По-Пак-Ківіс,
Громові почувши крики
І побачивши червоні
Очі — спалахи вогнисті.

Блискавиця Вейвоссімо
Вхід в печери враз відкрила
Грозовим своїм ударом
І розкидала каміння:
Грім же грізний Еннемікі
Загукав по всіх печерах:
«Де сховався По-Пак-Ківіс».
Гори впали, а під ними
Мертвим серед скель розбитих
Впав лукавий По-Пак-Ківіс,
Впав красунчик Єнадіззі —
Мертвим в образі людини.

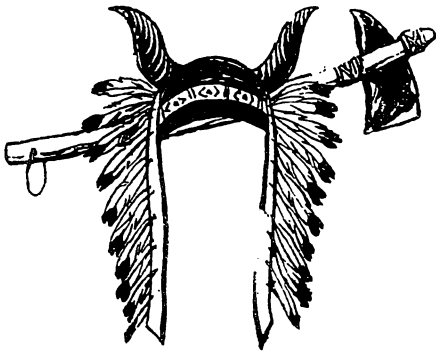
І настав кінець пригодам,
Диким фокусам та жартам,
Його витівкам всім хитрим,
Його вчинкам всім шкідницьким,
Грі азартній, його танцям,
Залицанням-жениханням.

А шляхетний Гайавата
Взяв загиблу його душу
І сказав: «О По-Пак-Ківіс!
Вже ніколи ти не будеш
Рватись в образі людини
До нових пригод бешкетних;

Не почув твого сміху,
Не побачим твоїх танців.
Будеш ти ширяти в небі,
На орла перетворившись,
На Кеню, царя пернатих,
Бойового птиць владику,
На моїх курчат владику!»

Й досі ймення Єнадізі
Ще живе серед народних
І співців, і музикантів,
Оповідачів химерних.
Часом взимку, як здійметься
Надто сильна завірюха
Чи бурхливий часом вітер
В димарі почне свистіти,
Люди кажуть: «По-Пак-Ківіс
Це по селищу танцює,
Урожай свій пожинає!»

xviii

СМЕРТЬ КВАЗІНДА

далеко, і широко
Рознеслась по світу слава —
Слава Квазінда-звитяжця:
З ним ніхто не смів боротись.
Тільки плем'я злих Пак-Веджів —
Тих людців дрібних і заздрих,
Тих пігмеїв ненаситних —
Змову склало проти нього.

«Коли Квазінд осоружний,—
Говорили,— і шалений
Проживе іще хоч трохи,
Все рвучи, чого торкнеться,
Що під руку потрапляє,
Всіх дивуючи на світі,—

Хто захоче заступитись
За нещасних нас, Пак-Веджів?
Нас розчавить, мов опеньки,
Наші трупи кине в воду,
Водяним віддасть нас духам,
Підлим тим Нібанобейге!»

Так людя оті мізерні
Проти лицаря змовлялись,
Щоб його замордувати,
Щоб від нього світ звільнити,
Безсердечного, страшного
І зухвалого надмірно.

Дивна Квазіндова сила
Зберігалася у тім'ї.
Тут була також і слабість:
Тільки в тім'я можна ранить,
А інакше жодна зброя
Не спроможна його вбити.

І його єдина зброя
Може ранити і вбити —
Це ялини голубої
Спілі шишки — більш нічого.
Та була ця таємниця
Невідома серед смертних.
Але хитрії пігмеї,
Ці Пак-Веджі, знали тайну,
Знали, як його убити.

Назбиравши в лісі шишок,
Спілих шишок із ялини,
На високий берег річки,
Берег річки Такваміно

Їх принесли і поклали,
Там, де скелі червоनावі
Нависають над водою;
Залягли лихі пігмеї,
Щоби Квазінда діждатись.

Це було опівдні влітку,
І стояла сильна спека.
Непорушні були тіні,
Лагідно вода дзюрчала;
Висяваючи на сонці,
Бігали по ній комашки,
І у сонному повітрі
Було чути їх дзижчання.

Вниз по річці правив Квазінд
У своїй кену з берези,
Тихо плив за течією
По сонливій Такваміно,
І втомила його спека,
Заморила його тиша.

І з гілля, що нависало,
З віття білої берези,
На ріку Дух Сну, Непевін
Опустився непомітно.
З роєм слуг своїх незримих
Опустивсь Дух Сну, Непевін,
І, мов світлий Дашквоніші,
Мов метелик, став кружляти
Понад Квазіндом заснулим.

Долітав до його вуха
Ледве чутний, тихий гомін,

Наче хвиль грайливий плюскіт,
Наче крапель лопотіння,
Ніби вітру шум у лісі.
Далі поштовхи відчув він,
Дуже ніжні і легенькі,
Прямо в чоло: це люб'язно
Духи Сну його торкали.

Перший поштовх—мужній Квазінд
Враз поринув у дрімоту,
Другий поштовх — залишає
Він весло своє недвижимим,
Третій поштовх — затулила
Йому світ пільма нічна,
І заснув він сном глибоким.

Так униз за течією,
В човні сидячи, плив Квазінд
Повз гаї над Такваміно,
Повз тремтливії берези,
Повз укриті лісом скелі,
Повз те місце, де сховався
Гурт пігмеїв, злих Пак-Веджів.

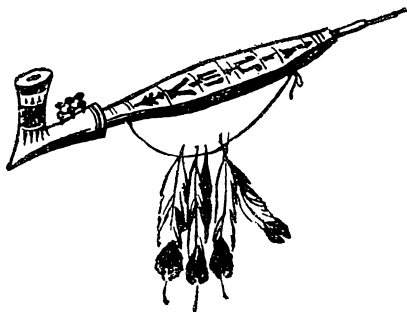
Все кену вони чекали;
Потім в Квазінда жбурляти
Стали шишками своїми,
І одні влучали в плечі,
Інші — у вразливе тім'я.
«Смерть йому!» лунав довкола
Войовничий клич Пак-Веджів.

Раптом Квазінд похитнувся
Та й звалився прямо в воду,

Головою вниз, мов видра,
А кену його легенька
Попливла порожня далі,
Попливла, перевернувшись,—
Вниз за течією річки.
Так загинув мужній Квазінд!

Але пам'ять про звитяжця
Й досі ще живе в народі,
І коли в зимову пору
Вітер люто завиває,
І з великим шумом в лісі
Гне і звалює дерева,—
«Квезінд! — кажуть, — це сам Квазінд
Хмиз збирає на багаття!»

ХІХ

ПРИВИДИ

Не бувало так, щоб кібець
Сів на здобич сам в пустелі,
Сів на мертвого бізона
І в цей час щоб інший кібець,
Що у небі десь пантрує,
Не спустився б на цю здобич.
Вслід за другим летить третій
Із незримого ефіру,—
Врешті, хмара налітає
Й сонце застує у небі.

Так трапляється і з лихом:
Тільки десь воно взялося,
Ледве-ледве проявилось,

Бачиш, інші за ним лиха
Налітають, наче згряя
На пораненую жертву,
Поки темна тінь скорботи
Не окутає людину.

На похмуру Північ знову
Грізний Пебуан вернувся;
Тільки він дихне — і ріки,
І озера кам'яніють,
З бороди його лапатий
Сніг спадає на долину,
І пухнастий білий килим
Покриває все навколо,
Ніби сам Життя Владика
Землю згладжує рукою.

У густім і дикім лісі
Звіролов провадить лови;
А жінки сидять в вігвамах,
Мелють зерно, шкіри чинять;
Молодь грається, пустує,
За м'ячем собі ганяє,
Витанцьовує на лижах.

Якось вже сідало сонце —
Міннегага у вігвамі
Із старенькою Нокоміс
Дожидались Гайавати
З полювання на оленя.

Світло вогнища багрянцем
Вигравало на обличчях,—
В зорі ветхої Нокоміс

Промінь місяця світився,
Ув очах у Міннегаги
Сяйво сонця висявало.
А за ними їхні тіні
Майоріли у куточку,
Дим багаття коливався
Угорі й в димар виходив.

І тихенько відхилилась
Занавіска над порогом.
Спалахнув вогонь яскраво,
Дим затримавсь на хвилинку,—
На поріг вігвама раптом
Дві непроханії жінки
З тьми ступили і в куточку
Сіли, слова не сказавши,
Не вітаючи нікого,
І злились відразу з тінню.

По їх лицях і одежі
Було видно — це чужинки.
І бліді, й худі страшенно,
Вони мовчки посідали
І тремтіли, наче тіні.

Це не вітер промовляє
В димарі, вгорі вігвама,
Не сова то Кукукугу
Глухо ухає у лісі,—
То таємний голос мовить:
«Це — покійники справдешні,
Справжні привиди; це — гості
З царства мертвого Поніми,
Справжні гості з Того Світу».

Незабаром з полювання
Повернувся Гайавата,
Весь засніжений; на плечах
Ніс він бурого оленя,
І до ніг він Міннегаги
Бездиханну кинув ношу
Іще кращим показався
Він дружині цього разу,
Ніж тоді, як в край Дакотів
Її сватати приходив,
Як поклав оленя вперше —
В знак своїх бажань таємних,
В знак сердечної любові.

Обернувшись, він угледів
Двох чужинок у куточку,
Що тремтіли, наче тіні,
Й запитав себе він: «Хто це?
Що за гості в Міннегаги?»
Та розпитувать не став їх,
Запросив їх повечерять,
Відпочити і погрітись.

Як поспіла вже вечеря,
Як розрізаний олень був,
Із свого кутка відразу ж
Скочили обидві жінки
І вхопили найсмачніші
Два шматки — оленя білий
Смалець, частку Міннегаги,
Частку жінки Гайавати.
І без спросу, без подяки
З'ївши жадібно шматки ті,
Заховались знову в тінях,
У кутку вігвама темнім.

І ні слова Гайавата
І Нокоміс не сказали;
Не зморгнула Міннегага,
Не змінилась на обличчі,
Лиш тихенько Міннегага
Прошептала: «Зголодніли!
Хай беруть, що до смаку їм!
Хай їдять, бо зголодніли!»

І чимало днів минуло,
І ночей сплигло чимало;
День у день сиділи гості
В темнім тім кутку вігвама,
Мовчазні і непорушні,
А вночі — яка б погода
Не була — чи шторм, чи тиша,—
Йшли вони у ліс далекий
І приносили додому
Ворохи шишок соснових
На багаття у вігвамі,—
Завжди мовчки, завжди тихо.

Кожен раз, як Гайавата
Повертався з полювання,
Як вечерю подавали,
Кожному належну пайку,—
Бліді постаті чужинок
Виринали із куточка
І, вхопивши шмат найкращий
Із убитого оленя,
Повертались в свій куточок.

І ні разу Гайавата
Не подумав дорікнути

Їм ні поглядом, ні словом;
І так само і Нокоміс
Не наважилась звернутись
Із докором до чужинок,
І ніколи Міннегага
Не образила нічим їх.
Хазяї терпіли мовчки,
Щоб гостей нічим не скривдить,
Щоб не виявить зневаги
Ані в погляді, ні в слові.

Якось в північ Гайавата,
Завжди пильний, завжди чуйний,
У вігвамі, де багаття
Ледве-ледве пломеніло,
Враз почув якийсь ридання
І зітхання сумовите.

Встав з постелі Гайавата,
Встав з кошлатих шкір бізона
І, відсунувши заслону,
Взрів чужинок, що сиділи
На постелях опівночі
І розпачливо ридали.

Він спитав: «О гості! Що вас
Так пригнічує, печалить,
Що опівночі так гірко
Ви ридаєте в куточку?
Може, скривдила Нокоміс?
Чи дружина Міннегага
Чимось вразила вас прикро?»

Тіні змовкли, перестали
Гірко плакати, зітхати

І сказали тихо-тихо:
«Ваших родичів ми душі,
Прибули до вас з країни,
Де царює Чібіябос;
Ми прийшли сюди поглянуть,
Чи по правді ви живете.

Крики болю і тужіння
Досягли вже Того Світу;
Крики жаху, що злітають
З вуст живих, на поміч кличуть,—
Нас гнітять і тяжко мучать.
Ми прийшли на вас поглянуть;
Нас ніхто в селі не знає,
Не зверта на нас уваги.
І, ми бачимо, померлим
Серед вас немає місця.

Зваж на це, о Гайавато!
І скажи своїм всім близьким,
Щоб віднині вже ніколи
Нам жалю не завдавали
Ні плачем своїм, ні сумом.

Не кладіть своїм померлим
Тягарів тяжких в могилу.
Не кладіть важких прикрас їм,
Казанів, горшків, посуду:
Це виснажує померлих.
Ви давайте їм лиш страву
Та вогонь у путь далеку.

Діб чотири путь триває
До країни Духів-тіней,—

Тож підряд чотири ночі
Духам світ в п'їтьмі потрібен.
Як ви мертвого сховали,
То лишайте перші ночі
Ви яскравее багаття
На могилі,— його привид
Відчуватиме турботи,
В мороці не заблукає.

Так прощай же, Гайавато!
Ми взяли тебе на іспит,
Щоб пізнати твое терпіння.
Ми могли б чекати образи,
Кривди, але був ти завжди
Благородний і великий.
Будь же ти таким і далі,
Як спіткає тебе лихо!»

Як скінчили, чорний морок
Враз створився у вігвамі.
Гайавата чує шелест,
Ніби хтось проходить мимо.
І заслону при порозі
Підняла рука незрима,
І війнув вітрець морозний,
Зорі в проріз показались.
Так і зникли гості-тіні,
Зникли привиди мандрівні
З царства дивного Поніми,
Духи-тіні з Того Світу.

ХХ

ГОЛОД

Й, ти, зимо,— зимо довга,
Зимо довга та журлива,
І морозна, і жорстока!
Крига — товща, товща й товща
На річках та на озерах,
Сніг—все глибший, глибший, глибший
У полях, степах та в лузі,—
Скрізь лежать пухкі замети.

Ледве-ледве із вігвама
Міг пробитись в ліс мисливець.
Марно він блукав по хащах,
Бо ж нічого не знаходив.
Не стрічав він ні оленя,

Ані кролика Вобассо.
І, знесилившись до краю,
Помирав мисливець в лісі
І від голоду, й від хуги,
І від злої лихоманки...
О страшний нищівний голод!
О жорстокії страждання!
О тортури лихоманки!
О дитячий плач тужливий!
О ти, жах жінок індійських!

Відчувався всюди голод
На землі і над землею,
У повітрі і на небі.
Холодно блищали зорі,
Як вовків голодних очі.

У вігвам до Гайавати
Мовчазні зайшли два гостя,—
Мовчазні й, мов тінь, похмурі.
Не чекаючи запрошень,
Не питаючи про дозвіл,
Не промовивши ні слова,
Сіли біля Міннегаги
Йї стали жадібно вдивляться
Ув обличчя Міннегаги.

І сказав один: «Поглянь лиш!
Я — цар-голод, Бакедовін!»
І сказав другий: «Ти бачиш
Лихоманку Акесейвін!»

І сердешна Міннегага
Від їх поглядів здригнулась.

Мовчки лігши на постелю,
Заховала своє личко
І нічого не сказала.
Після кожного їх слова
І їх поглядів зловіщих
Все сильніш вона тремтіла.

Далі й далі в ліс дрімучий
Біг шалено Гайавата,
В серці тугу затаївши;
З посірілого обличчя
Поту какали краплини
І відразу ж замерзали.

В хутрі, з зброєю своєю —
Ясеновим міцним луком
І стріл повним сагайдаком,
В рукавицях Мінджікаун
Він ішов все далі й далі
Мертвим, мов пустеля, лісом.

«Гітчі-Маніту могутній! —
Крикнув він, піднявши очі,
У гірку годину жаху, —
Дай поїсти дітям, батьку,
Дай нам страви, — бо загинем;
Нагодуй ти Міннегагу,
Міннегагу, що вмирає!»

По мовчазній хащі лісу,
Непривітній і похмурій,
Пролетів той крик відчаю,
Прокотився без одвіту,
Лиш гучна луна озвалась

В цьому лісі безконечнім:
«Міннегага! Міннегага!»

Так тинявся Гайавата
Цілий день в безмежних хащах,
По тих хащах, повних тіней,
Де колись, у літню пору,
Він проходив разом з тою,
Кого взяв собі за жінку
У краю Дакотів диких;
Тут тоді пташки співали
І струмочки дзюркотіли,
Вітер пахощі розносив,
А кохана Міннегага
Так упевнено сказала:
«Йду з тобою, чоловіче!»

У вігвамі із Нокоміс,
Де страшні сиділи гості
І невпинно жартували,
Помираючи, лежала
Його мила Міннегага.

«Чуєш? — хвора говорила, —
Чи ти чуєш дикий рокіт?
Це пороги Міннегаги
В путь далеку мене кличуть!»
«Ні, дитя, — Нокоміс каже, —
Це нічний холодний вітер
Шум здіймає в верховіттях!»

«Глянь, — говорить Міннегага, —
Он мій батько на порозі
Мене кличе до вігвама,

Що стоїть в краю Дакотів!»
«Ні, дитя,— Нокоміс мовить,—
Це димок з багаття в'ється!»

Хвора знову: «Он сам Погак
Глянув з темряви на мене,
Чую, як мені він руку
Стиснув зимною рукою!..
Гайавато! Гайавато!»

І сердешний Гайавата
Десь далеко серед лісу
За багато миль в міжгір'ї
Крик почув отой жахливий,
Любий голос Міннегаги,
Що з п'ятьми його гукала:
«Гайавато! Гайавато!»

По засніжених пустелях,
Між дерев, укритих снігом,
Біг додому Гайавата
Із порожніми руками;
Чув лиш стогони Нокоміс:
«Вагеномін! Вагеномін!
Чом не згинула раніш я,
Не померла я спочатку?
Вагеномін! Вагеномін!»

До вігвама добігає,
Бачить він стару Нокоміс,
Що хитається і стогне,
А кохана Міннегага —
Мертва, мертва, вже холодна...
Його серце бідолашне

Диким вибухнуло криком,
Що далекий ліс здригнувся
І далекі зорі в небі
Теж здригнулися від жаху.

Сів він, тихий і безмовний,
Біля ложа Міннегаги,
Біля ніг краси-дружини,
Біля ніг, що вже ніколи,
Вже ніколи більш не будуть
Вибігати йому назустріч,
По слідах його не йтимуть.

Затулив лице руками
І сидів сім днів, сім нічок,
Непорушно, як зомлілий,
Геть байдужий, нечутливий
І до мороку й до світла.

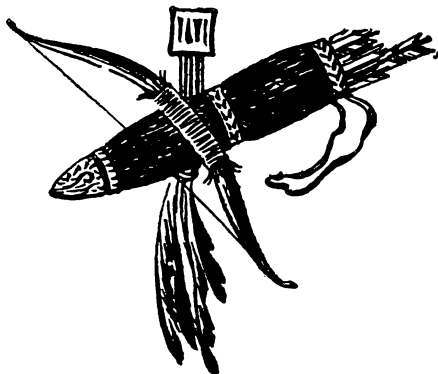
Поховали Міннегагу:
Вирили в снігу могилу
У глухім і темнім лісі,
Під сумною бугилою;
Одягли в найкращий одяг
І закутали в коштовні
Горностайовії хутра,—
Снігом вкрили, наче хутром...

А вночі вогонь розклали,
Щоб горів чотири ночі,
Доки дух її прибуде
В царство Духів — царство Тіней.
І з порогу Гайавата
Стежив, як горить багаття,

Як освітлює всю хашу.
І, з безсонної постелі
Біля ложа Міннегаги
Вставши, стежив він з порога,
Щоб багаття не погасло,
Щоб душа не заблукала.

«Ти прощай, о Міннегаго!
Ти прощай, Вода Грайлива!
Своє серце поховав я
У могилі, де лежиш ти,
Всі думки мої — з тобою.
Не вертайся до роботи,
Не вертайся до страждання,—
Голод тут та лихоманка
Мучать серце, тіло мучать.
Скоро слідом за тобою
Я піду до царства тіней,
До похмурого Поніме,—
На той світ полину, люба!»

xxi

СЛІДИ БІЛОЇ ЛЮДИНИ

оселі біля річки
Дід сидів, сумний, самотній,—
Білий чуб, мов снігом вкритий.
А вогонь серед вігвама
Ледь горів і ледь світився;
Дід увесь тремтів від стужі,
Завернувшись в Вебівайен,
В драгий білий плащ із шкіри,
Прислухаючись до вітру,
Що шумів в бору сосновім,
Придивляючись до снігу,
Що заметами розлігся.
Вже вугілля побіліло,
І вогонь став погасати.

Ось легенькою ходою
На поріг юнак ступає.
На щоках його — рум'янець,
Очі сяють, наче зорі,
А чоло його вінчають
Пір'я й трави запашніі.
Його усмішка солодка
Звеселила всю оселю,
А букет в руках із квітів
Сповнив пахощами хижку.

«О мій сину,—дід промовив,—
Я щасливий тебе бачить!
Сядь до мене на циновку,
До погаслого багаття —
Проведемо нічку разом.
Опиши свої пригоди
По краях, де мандрував ти,
А натомість розкажу я
Про свої пригоди дивні».

Із кишені вийняв люльку
І стару, й чудну на вигляд:
Кам'яна була голівка,
А чубук — в прикрасах з пір'я;
Він поклав кори у люльку
І жаринку — припалити —
І подав її чужинцю
Та й повів таку розмову:
«Як подму я кругом себе,
На околицю подму я,—
Зупиняються всі ріки
І вода стає, як камінь».

А юнак на це всміхнувся:
«Як подму я кругом себе,
На околицю подму я,—
Зацвітуть ліси і луки,
Заспівають, рушать ріки».

«Коли я тряхну волоссям,—
Дід похмуро заявляє,—
Все вкриває сніг глибокий,
Опадає з гілок листя,
Геть засохнувши й зів'явши,—
Я дмухну — й летить додолу.
З рік, із тундри, із болота
Відлітають гуска й чапля
Та й летять на теплий Південь,
Лиш подму, і глянь! — немає.
Де нога моя не ступить,
Всі звірята в полі, в лісі
Враз ховаються у нори,
А земля стає, як камінь!»

«Коли я тряхну волоссям,—
Посміхнувсь юнак при цьому,—
Йдуть дощі скрізь животворні,
І рослини воскресають;
Дика гуска й чапля сиза
Повертаються додому,
Ластівки летять стрілою,
Починають співи птахи
Де нога моя не ступить,
Луг вкривають буйні квіти,
В лісі лине спів пташиний,
На деревах шепче листя».

В тих розмовах ніч минула;
З царства Вебуна, здалека,
Із сліпучої оселі
Сонце вийшло і сказало:
«Глянь на мене! Я — світило,
Гізіс я — велике сонце!»

Занімів язик у діда,
Як приємний теплий вітер
Прилетів, як заспівали
Коноплянка й сиворакша,
Як струмок почав дзюрчати,
Як повіяло від лугу
Ароматом ніжних квітів.

І чужинець, юний Сегвун,
Ясно взрів при світлі сонця
Крижане обличчя діда.
То був Пебуен могутній.

Від очей його струмками
Сльози падали додолу.
Його тіло все марніло,
Як здіймалось сонце вище,
Доки зовсім не розтанув,
Доки в землю не всмоктався.
І юнак перед собою,
Там, де вогнище горіло,
Де недавно тліли дрова,
Квітку пишную побачив,—
Первоцвіт, весняну квітку,
Міскедід, найпершу квітку.

І на Північ, де так довго
Холоднеча шаленіла,

Де зима так лютувала,
Враз весна прийшла весела,
Повернулися всі птахи,
Зарясніли трави й квіти.

Пливучи на Північ з вітром,
Полетіли, наче стріли,
Білі зграї лебедині,
Білі зграї Менебізі
Гомоніли між собою;
В небі довгими ключами,
Ніби порвана тятива,
Пропливали білі гуси;
Поодинці — чи то в парі —
Пролітали Манг, гагара,
Чапля сизая Шухшухга
Та куріпка Машкодаза.

В хащі лісу й серед лугу
Вже свистала Овеіса;
На вершечках стріх вігвамів
Реполов співав, Опічі;
У густих соснових кронах
Воркував Омімі, голуб.
Сумовитий Гайавата,
Ще німий в своїй печалі,
Голоси почув пташині;
Із похмурого вігвама
Вийшов, глянув він на небо
І на землю, і на воду.

Із мандрівок в східні землі,
З царства Вебуна ясного

Іагу в село вернувся —
Мандрівник, хвалько великий;
Мав про що оповідати —
Про нові, чудні пригоди,
Всякі дива надзвичайні.

І усі односільчани,
В гурт зібравшись веселий,
Слухали хвалька уважно,
Й сміючися, промовляли:
«Іагу це є насправді.
Хто б зумів так вихвалитись?»

Він сказав, що бачив води,
Більші від Озер Великих,
Значно ширші Гітчі-Гумі
І гіркі, що пить не можна.
Юнаки презирнулись,
Переглянулись дівчата,
Засміялись і сказали:
«Ко! Цього не може бути!»

По тих водах, говорив він,
Пропливла кену крилата,
Пропливла швидка пірога,
Ширша за гайок сосновий,
Вища від дерев найвищих.
І старі діди й дівчата
Засміялись і сказали:
«Ко! Не може цього бути!»

В честь його з кену заблисла
Блискавиця Вейвоссімо

Й грім ударив Еннемікі.
І всі воїни й дівчата
Глузувати стали з діда:
«Ко! Казки ти нам говориш!»

І в отій кену крилатій
Люди, каже він, сиділи —
Сотня воїнів завзятих;
Їхні лица були білі,
На щоках росло волосся...
Юнаки і всі дівчата
Засміялись, загукали,
Мов граки, що крячуть разом
Із вершків дерев високих:
«Ко! — сказали. — Що ти брешеш?
Ти гадаєш, ми повірим?»

Гайавата не сміявся;
Замість діда відповів він
На всі жарти і знущання:
«Все, що Іагу вам каже,
Щира правда; це я бачив
У видінні — і крилату
Ту кену, і білі лица,
Й довгі бороди, і вуса;
На пірозі чужоземці
Прибули з Країни Сходу,
З царства Вебуна — зі Сходу.

«Гітчі-Маніту могутній,
Дух Великий, Дух Творіння,
Надсилає посланцями
Їх до нашого народу.

Де б ті люди не ходили,
Попереду їх рояться
Злі й кусливі мухи Амо;
Де б нога їх не ступала,
Виростають невідомі
Квіти,—всюди застається
Слід людей тих білошкірих.

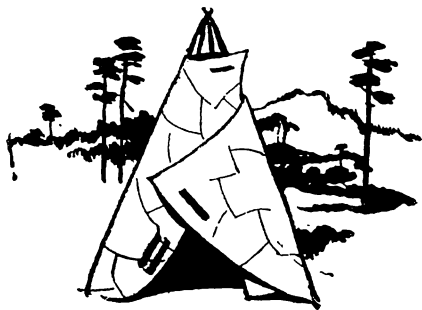
Ми люб'язно привітаєм
Тих чужинців, наче друзів;
подамо їм праву руку,
Як до нас вони прибудуть;
Гітчі-Маніту могутній
Так сказав мені в видінні.

Він одкрив мені в видінні
Всі майбутнього події
Й таємниці днів прийдешніх.
Як посунули на Захід
Цілі полчища чужинців,
Щоб заповнить всю країну,
Закипіла в них робота...
Різні мови в них, та спільне
Почуття, єдиний намір.
В лісі їх дзвенять сокири,
І димлять міста в долинах;
По озерах та по ріках
Їх кену пливуть крилаті.

І я бачив невиразно,
Що народ наш геть розбито,
Що забули наші люди
Всі поради Гайавати;

Вічні чвари, ворожнеча
Скрізь панують поміж ними,
Й рештки нашого народу
Відступають, мчать на Захід,
Мов хмарки, мов лист осінній!»

xxii

ВІДЛІТ ГАЙАВАТИ

На крутому узбережжі
Гітчі-Гумі, Вод Великих,
Біля рідного вігвама
Зупинився Гайавата.
Був чудовий літній ранок:
У повітрі — прохолода,
На землі — яскраве світло;
Перед ним у сяйві сонця
Бджіл Амо рої летіли
Все на захід — в ліс сусідній —
Пролітали бджоли з медом
Мерехтливими роями.

Угорі ясніло небо,
Унизу вода блищала;

І осетр грайливий, Нама,
На дні озера іскрився;
Ліс, що ріс по узбережжі,
Над спокійною водою,
Свої віти і верхівки
Споглядав у Гітчі-Гумі.

Із очей у Гайавати
Зникли туга і скорбота,
Як зника туман над ставом
Чи імла понад лугами.
І із усміхом веселим,
З торжеством у яснім зорі,
Як людина, що пізнала
І можливе, й неможливе,—
Став чекати Гайавата.

Він простяг до сонця руки,
Він простяг вперед долоні;
Поміж пальцями на нього
Впали зайчики з проміння
У грайливих темних цятках,
Наче сонця ясне світло
Пробивалося між листям.

Вдалині щось швидко мчало,
Пропливало у тумані,
Щось яскраво мерехтіло
Над спокійною водою,—
То появиться, то зникне
Й підплива все ближче й ближче.

Чи то Шінгебіс був, качур?
Пелікан пихатий, Шеда?

Чапля сизая Шухшухга?
Чи то гуска Вобівава
Бризки струшувала з пір'я
З шиї довгої своєї?

То не качур був, не гуска,
І не Шеда, й не Шухшухга:
Понад водами злітала
У густім тумані ранку
Із кори кену на веслах,
Поринала й виринала
І на сонці миготіла;
В ній пливли на захід люди
З сторони, де правив Вебун,
Із країн далеких Сходу,—
То був пастир у сутані
І пророк всіх блідолицих
З товариством та вояцтвом.

І шляхетний Гайавата,
Підійнявши вгору руки,
Привітав гостей далеких,
З торжеством в очах чекав їх,
Доки весла не черкнули
Об пісок, об дрібну гальку,
І кену не зупинилась,—
Доки пастир у сутані,
Той пророк з хрестом на грудях
Не зійшов на берег рівний.

Гайавату щира радість
Обняла — і так сказав він:
«Ви в чудовий день, чужинці,
Прибули до нас здалека!

Наші люди вас чекають,
Наші двері всюди — навстіж;
Ви заходьте всі в вігвами,—
Вас чекає дружня зустріч.

І ніколи ще під сонцем
Так земля не квітувала,
Як цвіте земля сьогодні,
Що гостей тут зустрічає!
І ніколи спокійніші
Не були озера наші,
Ніж тепер, як над камінням
Пропливла кену тут ваша.

Наш тютюн не був ніколи
Запашним таким, як зараз,
Ще ніколи наші ниви
Не були такі зелені,
Як сьогодні, коли ваше
Товариство ми стрічаєм».

І пророк в сутані чорній
Відповів коротким словом —
І коротким, і незвичним:
«Мир вам всім, о Гайавато!
Мир твоїй країні рідній,
Мир молитви, мир прощення,
Мир Христа, Марії — радість!»

І шляхетний Гайавата
У вігвам повів чужинців,
Посадив на шкури пишні
Горностая і бізона,

А дбайливая Нокоміс
Їм принесла їжу в мисках,
Воду в ковшиках з берези
Та й набила Люльку Миру,
Запалила їм на втіху.

І сільські старі всі люди,
І всі воїни статечні,
І пророки Джосекіди,
І Вабени-ворожбити,
І всі знахарі — всі Меди —
Так промовили, чужинців
Привітавши: «Ой, як добре,
Що до нас ви завітали!»

Мовчки сіли при порозі,
Запалили свої люльки;
Мовчки сіли і чекали,
Що далекі скажуть гості,
Коли вийдуть із вігвама,
Щоб їх дружньо привітати;
Ось що мовили вони їм,
Ось які слова незвичні
Їм сказали: «Дуже добре,
Що до нас ви завітали!»

Далі пастир блідолицих,
Той пророк, сказав, чого їх
У цей дикий край прислали;
Мовив про Марію-діву,
Про Спасителя сказав він,
Як давно й далеко жив він,
Як він жив і як він постив,
Як моливсь і як євреї,

Богом проклятеє плем'я,
Глузували з нього, потім
Розп'яли — і як воскрес він,
Як гуляв, своїх вчив учнів —
І пізніш піднявсь на небо.

І вожді йому сказали:
«Ми прослухали промову,
Твою мудрую промову,—
Ми все добре обміркуєм.
Ой, як добре, любе браття,
Що до нас ви завітали!»

Вони встали й подалися
Кожен до свого вігвама,
До своїх родин вернулись;
Розказали про чужинців,
Як прислав Життя Володар
Іх сюди з Країни Сходу.

І настав вже південь — тихий
І пекучий літній південь;
Сонний ліс шептав щось тихо
До розпечених вігвамів;
Річка зморена і сонна
Біля берега дзюрчала;
Без упину десь у полі
Цвіріньчав все Па-Пак-Кіна.
А всі гості Гайавати,
Натомившись від спеки,
Спочивали у вігвамах. .

От і вечір непомітно
Надійшов — спокійний, свіжий;

Довге сонячне проміння
Розігнало тіні в лісі
І заглянуло в таємні,
Темні закутки й куточки,
І долини, й чагарища.

Гайавата враз підвівся
З шкір бізонячих, бобрових,
І сказав старій Нокоміс,—
Так сказав він їй тихенько:

«О Нокоміс! У далеку
Й довгу подорож іду я —
Аж туди, на захід сонця,
Звідки буйний вітер віє,
До Ківейдіна країни.
А гостей своїх, Нокоміс,
Я на тебе залишаю:
Ти турбуйся, щоб нікого
Не тривожили печалі,
Небезпеки чи підозри,
Щоб було що пить і їсти
У вігвами Гайавати!»

У село прийшов він потім
Попрощатися з вояцтвом,
Попрощатись з юнаками
Й переконливо сказав їм:

«О народі мій! В далеку
Й довгу подорож іду я,
І чимало літ пролине,
Місяців спливе багато,
Доки стрінемося знову!

Мої ж гості застаються;
Ви послухайте слів мудрих
Від гостей — тих слів про правду;
Що Життя Володар мовив
Ім в Країні світлій Ранку!»

Далі вийшов він на берег,
Обернувся, попрощався
І спустив кену з берези
На повиту сяйвом воду,
І, від гальки відіпхнувшись,
На широку вплив воду;
Все шептав кену: «На захід!»
Поки та не понеслася.

Надвечірнее вже сонце
Похилилося на обрій,
І вогнем палало небо,
Й відбивалася у водах
Довга стежка пурпурова;
Далі й далі, мов по річці,
По тій стежці Гайавата
Плив на захід, все на захід,
Плив в вечірньому промінні,
Потім у пільму поринув.

Люди з берега дивились,
Як він плів все далі й далі,
Як кену його з берези
Поринала в пишні хмарн.
Потім зникла у тумані,
Зникла тихо, непомітно
В далечині пурпуровій.

Говорили: «Мир з тобою!
Прощавай, о Гайавато!»
Ліс схвильовано прощався,
Шепотіла кожна гілка:
«Прощавай, о Гайавато!»
Хвилі, гальку прибережну
Прогортаючи, зітхали:
«Прощавай, о Гайавато!»
Чапля сизая Шухшухга
Голосила на болоті:
«Прощавай, о Гайавато!»

Так відїхав Гайавата,
Славний син свого народу,
У вечірнім сьйві сонця,
У туманах пурпурових,
До Ківайдіна країни,
Де гуляє вітер буйний,
І до царства душ блаженних,
До похмурого Поніме,—
До країни Того Світу!

СЛОВНИЧОК

індійських слів, що зустрічаються в поемі

Аджді́домо — білка.

Аке́сейвін — пропасниця.

Амік — бобер.

Амо — отруйна муха, бджола.

Анемі́кі — грім.

Анунг — зірка.

Апу́ква — очерет.

Ба́йем-ва́ва — звук грому.

Бакедо́він — голод.

Біма́гут — виноградна лоза.

Ва́бун — Східний вітер.

Ва́ва — дика гуска.

Вавоне́йса — *орн.* дрімлюга.

Вавате́йзі — світляк.

Вавбіва́йен — білий шкіряний плащ.

Ва́гемін — злодій.

Вайо́мінг — долина.

Ва́мпум — коралі, пояси та різні прикраси з раковин
та бусин.

Вебіно — чародійник.
Вейвóссімо — блискавка.
Вендіго — велетень.
Венóна — старша дочка, мати Гайавати, дочка Нокоміс.
Веймакквóна — гусениця.
Вобáссо — кролик; північ.
Вобівáва — біла гуска.
Вóбік — скеля.
Вобінóвуск — суріпок (квітка).

Гайавáта — пророк, учитель; син Маджеківіса, Захід-
ного вітру, і Венони, дочки Нокоміс.
Гітчі-Гумі — Верхнє озеро.
Гітчі-Мáніту — великий дух, владика жеття.

Дагінда — величезна жаба.
Джосакіді — пророки.

Єнадізі — нероба і гравець; чепурун.

Іáгу — великий хвастун і плітник.
Іза — соромся!
Інінівуг — пішаки (в грі в кості).
Ішкудá — вогонь, комета.

Кáбейн — Західний вітер.
Кабібонóкка — Північний вітер.
Кагагі — ворон.
Кáго — не чіпай!
Квáзінд — силач.
Кваніші — *ент.* бабка.

Кейóшк — морська чайка.
Кенáбик — змія.
Кенóзе — щука.
Кеню́ — орел.
Ківейдін — Північно-Західний вітер.
Кіго — риба.
Кукукугу — сова.

Мадвэйошка — плескіт хвиль.
Маджеквіс — Західний вітер, батько Гайавати.
Манг — гагара.
Манготéзі — сміливий.
Мáма — дятел.
Маскенóзе — щука.
Мáскодей — луг.
Машкодáза — куропатка.
Мегісóгвон — перлисте перо; чарівник.
Медо — знахар.
Мінджикаун — рукавиці.
Мінáга — чорниці.
Мінівáва — шелест листя.
Міннегáга — грайлива вода; водоспад на річці, що впадає в Міссісіпі між фортом Снеллінг і водоспадом Сент-Антоні; дружина Гайавати.
Міскедід — весняна красуня (квітка).
Міші-Мóква — Великий Ведмідь.
Міші-Нáма — Великий Осетр.
Мондáмін — кукурудза.

Навадáга — співець.
Нáго-Вуджу — дюни Верхнього озера.
Нáма — осетр.
Нáмавуск — зелена м'ята.

На́шке — дивись!
Нібанобéйге — водяні комахи.
Нініму́ше — любий друг.
Но́зе — мій батько.

Ове́йса — *орн.* сиворакша.
Ода́мін — суніці.
Оджі́г — ласка.
Озевобі́к — мідний диск.
Окагаві́с — річковий оселедець.
Омі́мі — голуб.
Оне́гон — чаша.
Опі́чі — снігур.

Пава́тін — річка.
Па́гозейн — гра в кості.
Пак-Ву́джіс — пігмеї, лісові люди.
Па-Пак-Кі́на — *ент.* коник.
Пе́ймосейд — розбійник.
Пішнеку́ — *орн.* казарка.
По́гак — смерть.
По-Пак-Кі́віс — нероба.
Поні́ма — загробне життя.
Пукво́на — дим.

Са́ва — окунь.
Ссбові́ша — струмок.
Сегву́н — вссна.
Сугі́м — москіт.

Тавазе́нта — долина.
Таквамі́но — річка.

Та́мерок — модрина.
Тотем — родові обладунки, щит.

Угадво́ш — місяць-риба.

Четове́йк — *орн.* пісочник.
Чи́біябос — музикант; володар країни духів.
Чи́мóн — березовий човен.

Шавонда́зі — Південний вітер.
Ша́да — *орн.* пелікан.
Ша́ша — давно.
Ше́шебуг — качка (фігурка в грі).
Шінгебіс — *орн.* нурок.
Шо́геші — краб.
Шогода́йя — боягуз.
Шубіка́ші — павук.
Шухшúхга — чапля.

ЗМІСТ

	Стор.
<i>Від видавництва</i>	3
Пролог	5
I. Люлька Миру	10
II. Чотири вітри	16
III. Дитинство Гайавати	27
IV. Гайавата й Маджеківіс	36
V. Піст Гайавати	47
VI. Друзі Гайавати	57
VII. Човен Гайавати	64
VIII. Рибальство Гайавати	70
IX. Гайавата й Перлисте Перо	79
X. Сватання Гайавати	90
XI. Весільний бенкет Гайавати	100
XII. Син Вечірньої Зорі	109
XIII. Благословення полів	122
XIV. Письмена	131
XV. Плач Гайавати	138
XVI. По-Пак-Ківіс	146
XVII. Погоня за По-Пак-Ківісом	156
XVIII. Смерть Квазінда	169
XIX. Привиди	174
XX. Голод	182
XXI. Сліди білої людини	189
XXII. Відліт Гайавати	198
Словничок індійських слів	207

Редактор *В. Г. Струтинський*
Художнє оформлення *М. О. Шишловського*
Художній редактор *К. К. Калугін*
Технічний редактор *М. А. Лихота*
Коректор *Г. Г. Лозинська*

*

ГЕНРИ ЛОНГФЕЛЛО
Песнь о Гайавате

(На українском языке)

*

Здано на виробництво 15/XI 1956 р.
Підписано до друку 17/I 1957 р.
Формат паперу 70×92/32. Папер. арк. 3,375,
Друк. арк. 7,898. Обліково-видавн. арк. 8,266.
Ціна 5 крб. 15 коп.
Замовлення 825. Тираж 8000.

*

4-та поліграффабрика
Головвидаву Міністерства культури УРСР,
Київ, пл. Калініна, 2.

Б.к.р. 15 коп.

ДЕРЖАВНИЙ
УЧБОВИЙ